

Kirjoittajamaksut ja niiden seuranta: havaintoja ja kehitysehdotuksia

FinELibin Open APC -projektin loppuraportti

*Timo Vilén, Margareta Danielsson, Arto Ikonen, Juho Jussila, Anna Laakkonen,
Anna-Kaarina Linna, Maija Merimaa, Sirpa Suonpää, Irene Ylönen, Qingbo Xu*

Image by Gerd Altmann from Pixabay

Kansalliskirjaston raportteja ja selvityksiä 2/2021

ISBN 978-951-51-7163-4

ISSN 2242-8119

Sisältö

3	Johdanto
4	Pääkirjoittajan kiitokset
5	Katsaus kansainvälisiin seurantakäytänteisiin
5	Iso-Britannia - Jisc
5	Saksa
5	Ruotsi
6	Kirjoittajamaksujen seuranta Suomessa vuonna 2019
6	Seuranta harjoittavat organisaatiot
6	Maksuseurannan vaiheet
7	Seurannan toimijat ja työnjako
8	Maksuseuranta käytännössä: mitä seurataan?
8	Maksutietojen lähteet
9	Seurannan vaatimat resurssit ja aika
9	Keskitetyt budjetit ja avoimen julkaisemisen rahastot
9	Seurannan haasteet
10	Pilotointi
10	Tavoitteet ja toteutus
10	Pilottiorganisaatioiden seurantakäytännöt ja niiden kehittäminen
16	Pilottiorganisaatioiden maksutiedot Open APC -palveluun
18	Katsaus suomalaisten organisaatioiden vuonna 2019 maksamiin kirjoittajamaksuihin
19	Muut julkaisemisen kustannukset eräissä pilottiorganisaatioissa
19	Ulkoisten rahoittajien osuus kirjoittajamaksuista
20	Kirjoittajamaksutiedot VIRTIA-palveluun
21	Tutkimustietojärjestelmät maksuseurannan apuna
22	Johtopäätökset
23	Miten tästä eteenpäin? Suosituksia maksuseurannan sujuvoittamiseksi ja maksutietojen läpinäkyvyyden lisäämiseksi
23	Yleisiä suosituksia
26	Yhteenveto toimijakohtaisista suosituksista
29	Executive summary
29	Conclusions
30	Recommendations
31	Avainkäsitteet
32	Viittaukset

APC-PROJEKTI 2019-2020

FinELib / Kansalliskirjasto

JOHTOPÄÄTÖKSET

Maksuseuranta koetaan tärkeäksi ja se on yleistynyt nopeasti.

Seuranta on paljolti kirjastojen vastuulla, mutta vaatii monien eri tahojen koordinaatiota.

Seurantakäytänteet vaihtelevat – ja saavatkin vaihdella. Olennaista on maksutietojen yhdenmukaisuus.

Seurantaprosessin suunnitteluun ja tiedottamiseen kannattaa käyttää aikaa.

Maksutietoja tarvitaan kipeästi juuri nyt!

Kirjoittajamaksuista 2/3 maksettiin täysin avoimiin lehtiin, 1/3 hybridilehtiin.

Keskimääräinen APC-maksu vuonna 2019 oli 1 639 €.

Huomattava osa APC-maksuista liittyi Suomen Akatemian projekteihin.

Hyväkään maksuseuranta ei tavoita kaikkia APC-maksuja.

Jokaista APC-maksuina maksettua euroa kohden maksetaan n. 10–20 senttiä muita julkaisumaksuja.

Suomesta vuonna 2019 maksetut APC-maksut olivat varovaisesti arvioiden 3 milj. €.

PlanS ja FinELibin transformatiiviset sopimukset asettavat uusia vaatimuksia maksuseurannalle.

SUOSITUKSET

Keskustelua eri sidosryhmien kesken on jatkettava ja koordinoitua lisättävä.

Jokaiseen organisaatioon tilipaikka tai -paikat.

Keskitettyjä rahastoja ja rahoitusta seurantaan helpottamaan.

Yhteiset minimietovaatimukset (APC-maksun määrä, maksuvuosi, DOI, hybridi/ei-hybridi).

Kirjoittajamaksujen keruun ja julkaisutiedon keruun integroiminen.

Kirjoittajamaksutiedot VIRTAAan ja OpenAPC:hen.

Maksuseurantaan liittyviä lisäkenttiä VIRTAAan.

Julkaisemisen ”piilokustannukset” seurantaan ja näkyviksi.

Transformatiivisten sopimusten kautta julkaistujen artikkeleiden hintatiedot näkyviksi.

Kokonaiskustannukset ja lähtötasokartoitus – FinELib ja TSV kutsuvat kokoon työryhmän.

Johdanto

Avoimen julkaisemisen lisääntyessä ovat yleistyneet myös korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten – toisinaan myös yksittäisten tutkijoiden – kustantajille maksumat avoimen julkaisemisen maksut, tuttavallisemmin kirjoittajamaksut tai APC-maksut (*Author Processing Charge*).

Tiedetään hyvin, että arvostettujen kansainvälisten lehtien kirjoittajamaksut voivat nousta tuhansiin euroihin; mutta jos kysytään, kuinka paljon suomalaiset organisaatiot kaiken kaikkiaan maksavat kirjoittajamaksuja, päädytään tuntemattomille vesille. Keski suurten yliopistojen tapauksessa puhutaan vuosittain sadoista tuhansista euroista, koko Suomen osalta miljoonista, mutta kuinka monista, sitä olemme tähän saakka voineet vain arvailla maksuseurannan puutteista johtuen. Tiedossa ei myöskään ole ollut, mille kustantajille tai minkä tyyppiin lehtiin kirjoittajamaksuja erityisesti on maksettu tai miten kirjoittajamaksuihin käytetyt rahasummat ovat vuosien mittaan kehittyneet.¹

Kyseessä on aito ongelma niin organisaatioiden budjetoinnin, toiminnan suunnittelun kuin ohjauksenkin näkökulmasta. Tietoa kirjoittajamaksuista tarvitaan myös FinELib-konsortion lehtipakettineuvotteluissa, eikä unohtaa myöskään sovi tutkijoita, suurta yleisöä tai Suomen Akatemian kaltaisia tutkimusrahoittajia. Jälkimmäisen intresseissä on toisaalta vaatia, että verovaroin tuotetun tutkimuksen tulokset ovat avoimia ja kaikkien hyödynnettävissä, mutta toisaalta myös varmistaa, etteivät avoimuuden kustannukset nouse kohtuuttomiksi. Vaatimus julkaisumaksujen läpinäkyvyydestä, seurannasta sekä julkaisukustannusten patoamisesta saakin näkyvän sijan tutkimusrahoittajien muodostaman cOAlition S -verkoston Plan S-julkilausumassa², ja sama vaatimus toistetaan myös suomalaisen tutkimusyhteisön laatimassa Tutkimusjulkaisujen avoin saatavuus -linjauksessa.³

Se, että tietomme avoimen julkaisemisen kustannuksista ovat vielä puutteelliset ei kuitenkaan tarkoita, etteikö ongelmaa olisi tiedostettu tai etteikö sen ratkaisemiseksi olisi jo tehty töitä. Päinvastoin, haasteeseen on tartuttu ja kirjoittajamaksuja ryhdytty

tarmokkaasti jäljittämään, kuten Suomen yliopistokirjastojen verkosto FUNin vuonna 2018 julkaisemasta selvityksestäkin käy ilmi.⁴

Saman ”heräämisen” hedelmänä syntyi myös FinELib-palveluiden koordinoima sekä Opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittama APC-projekti (2/2019–2/2020). Projektin tavoitteena oli kehittää kirjoittajamaksujen seuranta- ja raportointikäytänteitä yhdessä FinELib-konsortion jäsenorganisaatioiden ja eri sidosryhmien kanssa. Tarkemmin sanoen projektissa haettiin vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

1. Miten kirjoittajamaksujen seuranta ja keruu Suomessa on tällä hetkellä järjestetty?
2. Miten organisaatioiden tekemää kirjoittajamaksujen keruuta voitaisiin kehittää sujuvammaksi ja eri sidosryhmien (kerääjäorganisaatiot, FinELib-konsortio, Suomen Akatemia, OKM) tarpeita palvelevaksi?
3. Mitä kustantajakohtaisia, avoimiin julkaisuihin liittyviä tietoja tarvitaan kustantajaneuvotteluja ja avoimen julkaisemisen seuraan silmällä pitäen?
4. Mitä olisi tehtävä ja mitä tietoja kerättävä, jotta kirjoittajamaksuja⁵ voitaisiin tulevaisuudessa alkaa seurata kansallisella tasolla?
5. Miten kansallisen tason keruu tulisi organisoida ja miten yksittäisten organisaatioiden keräämät tiedot saataisiin osaksi CSC:n ylläpitämää kansallista VIRTJA-julkaisutietopalvelua?
6. Miten mahdollistetaan hintatietojen läpinäkyvyys ja millaista analyysia tiedoista olisi tarpeen tehdä?

Käsillä oleva raportti pyrkii vastaamaan mainittuihin kysymyksiin. Raportin aloittaa lyhyt kurkistus siihen, miten kirjoittajamaksuja on monitoroitu eräissä verrokkimaissa. Tämän jälkeen siirrytään tekemään selkoa Suomen tilanteesta projektissa toteutettuun kyselyyn ja lähtökartoitukseen nojautuen. Projektin pilotointia, pilottiorganisaatioiden kokemuksia ja pilotoinnin johtopäätöksiä käsitellään seuraavassa luvussa, joka sisältää myös läpileikkauksen pilottiorganisaatioiden kirjoittajamaksuista ja muista julkaise-

1 Ks. esim. Tietolinja: APC-maksut tulivat, nyt etsitään avoimen julkaisemisen hintalappua (Vilén, 2019)

2 Guidance on the Implementation of Plan S (cOAlition S)

3 Tutkimusjulkaisujen avoin saatavuus (Avoimen tieteen koordinaatio, Tieteellisten seurain valtuuskunta, 2019)

4 Ks. esim. Avoimen julkaisemisen kirjoittajamaksukäytännöt Suomen yliopistoissa (Rantasaari;Kuusela;& Tiitinen, 2018)

5 Todettakoon, että projektissa keskityttiin vertaisarvioituista tieteellisistä artikkeleista maksettuihin kirjoittajamaksuihin, avoimina julkaistujen kirjojen, ammattijulkaisujen jne. jäädessä tarkastelun ulkopuolelle.

misen kustannuksista. Raportin päätteeksi esitetään suosituksia, joita voi lukea vastauksena kysymykseen: mitä olisi tehtävä, jos tahdotaan, että Kansallisen avoimen julkaisemisen julistuksessa esiin nostetut tavoitteet muuttuvat todellisuudeksi. Raportin lopusta löytyy lisäksi lista keskeisistä käsitteistä ja lyhyet tiivistelmät sekä suomeksi että englanniksi.

Raportin on kirjoittanut ja sen sisällöstä vastaa Timo Vilén lukuun ottamatta lukua *Pilottiorgani-*

saatioiden seurantakäytänteet ja niiden kehittäminen, jonka kirjoittajina toimivat Anna-Kaarina Linna, Irene Ylönen, Arto Ikonen, Juho Jussila, Anna Laakkonen, Sirpa Suonpää ja Qingbo Xu. Kaikki mainitut samoin kuin Maija Merimaa ja Margareta Danielsson ovat myös olleet mukana suunnittelemassa projektia, kehittäneet siinä tutkittuja prosesseja sekä tuottaneet dataa projektin tarpeisiin. Raportin johtopäätökset ovat projektin yhteisiä.

Pääkirjoittajan kiitokset

Lukuisat eri henkilöt ovat antaneet panoksensa projektiin. Kiitän heistä jokaista ja erityisesti seuraavia henkilöitä:

Ensimmäisenä on mainittava pilottiorganisaatiot ja heitä projektissa edustaneet Qingbo Xu ja Margareta Danielsson (Hanken Svenska Handelshögskolan); Juho Jussila (Itä-Suomen yliopisto); Irene Ylönen ja Arto Ikonen (Jyväskylän yliopisto); Anna Laakkonen ja Maija Merimaa (Laurea-ammattikorkeakoulu); Sirpa Suonpää (Luonnonvarakeskus); ja Anna-Kaarina Linna sekä Erik Lindgren (Turun yliopisto). Ilman heidän asiantuntemustaan, kokemustaan ja työpanostaan koko projektia ei olisi ollut olemassa – tai ainakin siitä olisi tullut hyvin erilainen.

Pilottiorganisaatioiden ohella myös monet muut henkilöt eri sektoreilta ovat tarjonneet apuaan kirjoittajamaksujen seurantaan koskevan probleeman ratkaisemiseksi. Tässä muistan erityisesti Mari Aaltosta, Anne Sunikkaa ja Leena Huikua (Aalto Yliopisto); Marjo Kuusela ja Marja Hirniä (Helsingin yliopisto); Jaana Vahteraa (VTT); sekä Sari Leppästä, Kaisa Kulkkia ja Kalle Tiitistä (Tampereen yliopisto).

Tärkeiden sidosryhmien edustajista haluan mainita Jukka Haapamäen (OKM), Joonas Nikkasan (CSC), Jyrki Hakapään (Suomen Akatemia), Anne Lehdon (FUN) sekä Henriikka Mustajoen (TSV). Yhteistyö kaikkien mainittujen kanssa on ollut mutkatonta ja

kommentit loppuraporttiin rakentavia. Lisäksi kiitän AMKIT-konsortion johtoryhmää raportin kommentoinnista sekä Minna Ala-Mantilaa (CSC) raporttia koskeneista ja varteen otetuista parannusehdotuksista.

Mikael Laakso (Hanken) ja Jyrki Ilva (Kansalliskirjasto) ovat toimineet projektin kulisseissa jo ennen sen perustamista ja ansaitsevat lämpimän kiitoksen sparrauksesta sekä projektin ”kummisetinä” toimimisesta. Aivan erityinen kiitos kuuluu myös Mikko Penaselle (Turun yliopisto), jota saan kiittää johdatuksesta maksuseurannan hienouksiin, ja jonka puoleen jouduin kääntymään useammin, kuin ehkä olisi ollut kohtuullista. Riitta Koikkalainen omasta kotiorganisaatiostani (Kansalliskirjasto) tarjosi niin ikään apuaan ja ohjasi ajoittain eksyksissä ollutta projektipäällikköä oikeaan suuntaan.

Viimein kiitän koko FinELib-toimiston väkeä sekä aivan erityisesti projektiryhmään kuuluneita Iina Peltosta ja Ari Alkiota sekä projektin kannustavana omistajana toiminutta Arja Tuuliniemeä – kansanne on ollut ilo työskennellä! Anna Siltanen (niin ikään FinELib-tiimistä) ja Marko Oja ovat olleet suureksi avuksi loppuraportin taittamisessa ja editoinnissa, mistä myös kiitokseni.

Timo Vilén

Katsaus kansainvälisiin seurantakäytänteisiin

Monissa Euroopan maissa on alettu viime vuosina kiinnittämään huomiota kirjoittajamaksujen seuraamiseen. Alle on listattu esimerkkejä siitä, miten seuranta on järjestetty kolmessa verrokkimaassa.

Iso-Britannia - Jisc

Avoimen julkaisemisen kustannusten seuranta alkoi Iso-Britanniassa sen jälkeen, kun asiaan oli ensin kiinnitetty huomiota vuonna 2012 julkaistussa nk. Finch-raportissa.⁶ Britannian Jisc-konsortio (*Joint Information Systems Committee*) koordinoi seurantaa sekä tarjoaa organisaatioiden käyttöön erilaisia seurantaa helpottavia työkaluja. Jisc myös toimittaa yksittäisiltä organisaatioilta saadut kirjoittajamaksutiedot eteenpäin Open APC:hen.⁷

Eräs syy siihen, että julkaisumaksujen seuranta käynnistyi Britanniassa monia muita maita aikaisemmin, liittyy rahoittajien, tässä tapauksessa erityisesti Wellcome Trustin linjauksiin. Maailman suurimpiin ei-valtiollisiin tutkimusrahoittajiin lukeutuva Wellcome on jo useiden vuosien ajan edellyttänyt rahoittamiltaan projekteilta paitsi avointa julkaisemista, myös kustantajille maksettujen APC-maksujen täsmällistä seurantaa. Omat APC-tietonsa Wellcome julkaisi ensimmäisen kerran vuonna 2014,⁸ Itävallan tiedesäätiön (*Fonds zur Förderung der wissenschaftlichen Forschung*) esimerkin rohkaisevana,⁹ ja on siitä lähtien myös julkistanut vuosittain tiiviin raportin siitä, miten avoimen julkaisemisen kustannukset ovat säätiön näkökulmasta kehittyneet.¹⁰

Saksa

Kuten Iso-Britanniassakin, myös Saksassa suurten tutkimusrahoittajien – tässä tapauksessa etenkin Saksan tiedesäätiön (*Deutsche Forschungsgemeinschaft*) – linjaukset ovat pääasiallinen syy siihen, että avoimen jul-

kaisemisen kustannuksiin alettiin Saksassa kiinnittää huomiota jo verrattain varhaisessa vaiheessa. Esimerkiksi Bielefeldin yliopisto kirjasto julkaisi omat kirjoittajamaksutietonsa jo vuonna 2014, ja sittemmin vaikuttava joukko saksalaisia yliopistoja ja tutkimuslaitoksia on siirtynyt jakamaan kirjoittajamaksuseurannan avulla saadut tiedot Bielefeldistä käsin hallinoidun Open APC -palvelun kautta.¹¹

Se, että kirjoittajamaksujen seuranta käynnistyi Saksassa monia muita maita aikaisemmin ei kuitenkaan vielä tarkoita, että seuranta tälläkään hetkellä olisi kattavaa sen koommin kansallisesti kuin organisaatiotasollakaan. Päinvastoin: seurantaa harjoittaneet saksalaiset organisaatiotkin ovat tähän saakka seuranneet lähinnä vain DFG:n myöntämien ”block grantien” kautta rahoitettujen, täysin avoimissa lehdissä julkaistujen artikkeleiden APC-maksuja. Sitä vastoin kirjastojen hallinnoiman rahoituksen ohi maksettuja ja etupäässä hybridilehtiin suuntautuneita maksuja ei yleensä ottaen ole huomioitu.¹²

Poikkeuksiakin tosin löytyy, kuten Euroopan suurimpiin monitieteellisiin tutkimuslaitoksiin lukeutuva *Forschungszentrum Jülich*, jossa kaikkien julkaisumaksujen maksamisen keskittäminen kirjastolle on mahdollistanut myös hybridi-lehtiin maksettujen kirjoittajamaksujen sekä muiden julkaisemisen maksujen seurannan.¹³ Maksutietojen seuranta ja raportointi on integroitu Jülichin julkaisuseurantaan ja tutkimuslaitoksen kirjasto myös koordinoi OA-monitor.de -hanketta, jonka tavoitteena on pyrkiä automatisoimaan kustannustietojen keruuta Saksassa.¹⁴

Ruotsi

Ruotsissa kirjoittajamaksujen seurannan käynnistäminen sai vetoapua vuonna 2016 aloitetusta, *Kungliga biblioteketin* koordinoimasta Open APC Sweden

6 Accessibility, sustainability, excellence: how to expand access to research publications, (Finch Group, 2013)

7 Managing your open access costs (Jisc, 2019); About Monitor UK (Jisc)

8 Wellcome Trust APC spend 2012-13: data file (Kiley, 2014)

9 Austrian Science Fund (FWF) Publication Cost Data 2013 (Reckling & Kenzian, 2015)

10 Wellcome and COAF open access spend 2018/19 (Wellcome). Ylipäättäänkin on todettava, että säätiöt ovat olleet etunenässä ajamassa avoimen julkaisemisen maksujen läpinäkyvyyttä. Tähän liittyen ks. myös *What Can One Learn from a Trove of Invoices?* (Dove; Kennison; Steel; & Dutilloy, 2019).

11 About OpenAPC (Open APC); Open APC - Full Dataset (Open APC)

12 Ks. yllä

13 Data-Driven Transition: Joint Reporting of Subscription Expenditure and Publication Costs (Barbers; Kalinna; & Mittermaier, 2018)

14 Der Open Access Monitor Deutschland (Mittermaier, 2018); OAM Beta - Open Access Monitor (OAM - Open Access Monitor Deutschland)

-projektista. Suomalaisen sukulaisprojektin innoittajanaakin toimineen hankkeen pyrkimyksenä oli kehittää kirjoittajamaksujen seuranta sekä pohjustaa laajamittaista avoimeen julkaisemiseen siirtymistä. Projektin pilottiin osallistui kuusi ruotsalaista yliopistoa ja seurannan tuloksena kertyneet hintatiedot raportoitiin Open APC:hen.¹⁵

Kirjoitushetkellä avoimen julkaisemisen kustannus-seurannasta on tullut arkipäivää useimmissa ruotsa-

laisissa yliopistoista. Yli 20 ruotsalaista organisaatiota myös raportoi hintatietonsa Open APC:hen,¹⁶ minkä lisäksi Ruotsissa on alettu seurata avoimen julkaisemisen kokonaiskustannuksia Kungliga biblioteketin johdolla. Ensimmäinen yhteenveto Ruotsin kokonaiskustannuksista julkaistiin vuonna 2019 (vuoden 2017 osalta) ja toinen helmikuussa 2020 (vuoden 2018 osalta).¹⁷

Kirjoittajamaksujen seuranta Suomessa vuonna 2019

Entä Suomessa? Kuinka monessa suomalaisessa organisaatiossa monitoroidaan kirjoittajamaksuja? Ja miten seuranta on käytännössä organisoitu?

Alustavia vastauksia näihin ja muihin kirjoittajamaksujen seurantaan koskeviin kysymyksiin haettiin projektin alkukartoituksessa sekä sen 5–6/2019 toteuttamassa, konsortion jäsenorganisaatioille suunnatussa kyselyssä. Vastauksia kertyi yhteensä 45 organisaatiosta. Parhaiten edustettuina olivat yliopistot (14), joissa seurantaan alettiin panostaa jo jonkin aikaa sitten yliopistojen julkaisuprofilista johtuen, mutta myös ammattikorkeakouluista (17) sekä tutkimuslaitoksista (14) saatiin ilahduttavan paljon vastauksia.

Seuranta harjoittavat organisaatiot

Seuranta harjoittavat tai sitä harkitsevat organisaatiot käyvät ilmi ssivun 7 taulukosta. Kuten nähdään, Suomen kaikkiaan 14 yliopistoista 12 (86 %) ilmoitti seuraavansa kirjoittajamaksuja kyselyhetkellä. Taideyliopisto ilmoitti suunnittelevansa seurannan aloittamista vuoden 2020 aikana, kun taas Maanpuolustuskorkeakoulu (MPKK) kertoi, ettei seurannalle toistaiseksi ollut tarvetta organisaation julkaisuprofilista ja -kulttuurista johtuen.

Tutkimuslaitoksista vain yksi (Teknologian Tutkimuskeskus VTT) kertoi seuraavansa kirjoittajamaksuja, minkä lisäksi useat muut, yleensä runsaasti kansainvälisiä vertaisarvioituja tutkimusjulkaisuja tuottavat laitokset, ilmoittivat suunnittelevan-

sa seurannan aloittamista. Vastaava tilanne oli myös ammattikorkeakouluissa, joiden maksamien kirjoittajamaksujen kokonaissummat jäivät tosin yleensä pieniksi: vaikka yksikään ammattikorkeakouluista ei vielä ollut aloittanut monitorointia, seitsemän kertoi suunnittelevansa seurannan pystyttämistä, ja kyselyn jälkeen ainakin Laurea sekä tutkimuslaitoksista Luonnonvarakeskus (Luke) ovat perustaneet oman seurantaprosessinsa.

Maksuseurannan vaiheet

Vaikka maksuseurannan käytännöt vaihtelevat, voidaan prosessista erottaa ainakin seuraavat vaiheet:

1. Päätös seurannan tai monitoroinnin aloittamisesta
2. Organisaation tarpeita palvelevan prosessin suunnittelu
 - Mitä halutaan seurata?
 - Millä tarkkuudella?
 - Millaista analyysiä tiedoista halutaan tuottaa?
 - Millaisia kenttiä tarvitaan?
 - Miten seuranta toteutetaan?
 - Jne.
3. Tilipaikan tai -paikkojen luominen (talouspalvelut)
4. Kirjoittajamaksujen (sekä mahdollisesti muiden julkaisemisen maksujen) tunnistaminen ja kirjaaminen niille osoitetuille tileille

15 Open APC Sweden : A national open repository of publication costs for open access articles (National Library of Sweden, 2016); Open APC Sweden - documentation (National Library of Sweden, 2019)

16 Open APC - Full Dataset - Sweden (Open APC)

17 Utgifter för vetenskaplig publicering 2018 (Kungliga biblioteket, 2020)

Seurataanko organisaatiossanne APC-maksuja/kirjoittajamaksuja?	Yliopistot		Ammattikorkeakoulut		Tutkimuslaitokset		Yhteensä
	vastaajia	%	vastaajia	%	vastaajia	%	
Kyllä	12	86 %	0	0 %	1	7 %	13
Ei	1	7 %	10	58 %	8	57 %	19
Ei, mutta suunnittelemme seurannan aloittamista	1	7 %	7	41 %	5	36 %	13
	14		17		14		45

Kirjoittajamaksujen seuranta Suomessa vuonna 2019

5. Kirjanpidon raakadatan, tositteiden jne. toimittaminen kirjastoille
6. Maksutietojen rikastaminen
 - Maksutietojen kytkeminen julkaisuihin / julkaisujen identifiointi (työkaluina tutkimustietojärjestelmä, kustantajan julkaisujärjestelmät, tietokannat, verkkosivustot, Google jne.)
7. Datamatriisin luominen
8. Analyysien tuottaminen
9. Tietojen toimittaminen organisaation johdolle, sidosryhmille, rahoittajille jne.
10. Tietojen hyödyntäminen budjetoinnissa ja päätöksenteossa
11. Vuodesta 2020 lähtien myös: tietojen toimittaminen VIRTAAan
12. Vuodesta 2020 lähtien myös: tietojen toimittaminen Open APC:hen

Seurannan toimijat ja työnjako

Kirjoittajamaksujen seuranta on yliopistojen osalta nimenomaan kirjastojen ja taloushallinnon, toisinaan myös tutkimuspalveluiden vastuulla. Talouspalveluiden tehtävänä on tällöin tunnistaa avoimen julkaisemisen kirjoittajamaksut kirjastojen antaman ohjeistuksen ja koulutuksen perusteella, kun taas maksutietojen tarkistaminen, rikastaminen, analysointi ja eteenpäin toimittaminen jäävät kirjastojen asiantuntijoiden tehtäväksi.

Kirjastoissa tehtävä maksutietojen tarkistaminen ja rikastaminen tapahtuu yleensä talouspalveluiden toimittamien raporttien ja tiliointitietojen pohjalta. Osa (5) yliopistoista on kuitenkin myöntänyt valituille kirjaston asiantuntijoille myös rajatun pääsyn taloushallinnon järjestelmiin.

Laajemmin ajateltuna maksuseuranta on hyödyllistä tarkastella kokonaisuutena, jonka toteutukseen osallistuu kirjaston ja talouspalvelujen lisäksi myös koko joukko muita toimijoita:

Organisaatioiden johto

- Seurannan tukeminen ja resursoiminen

Organisaatioiden talouspalvelut

- Kirjoittajamaksutilin tai -tilien perustaminen ja hallinnointi
- Kirjoittajamaksujen tunnistaminen ja kirjaaminen oikeille tilille tai tileille, epäselvissä tapauksissa yhteistyössä kirjaston asiantuntijoiden kanssa

Kirjastot ja tutkimuspalvelut

- Seurantaprosessin omistajuus ja suunnittelu
- Ostolaskujen käsittelijöiden ja tutkijoiden kouluttaminen ja neuvonta
- Maksutietojen ja julkaisutietojen yhdistäminen (julkaisun identifiointi) sekä rikastaminen
- Maksutietojen syöttäminen organisaation tutkimustietojärjestelmään, JUSTUS-palveluun tms.
- Tietojen toimittaminen VIRTAAan ja Open APC:hen
- APC-alennuksiin oikeutettujen tutkijoiden tietojen sekä käytettyjen alennusten tarkistus
- Mahdollisten OA-rahastojen hallinnointi
- Yliopiston keskitetyllä tuella maksettujen kirjoittajamaksujen hallinnointi

FUN, AMKIT-konsortio, Tulanet, UNIFI, ARENE

- Vaikutustyö ja koordinointi

FinELib

- Maksutietojen hyödyntäminen neuvotteluissa
- Maksutietojen keruun koordinointi
- Kustantajien prosesseihin liittyvien, maksuseurantaa vaikeuttavien esteiden poistaminen tai niiden vähentäminen
- Transformatiivisten sopimusten neuvottelemien: helpottavat maksuseurantaa organisaatioiden kannalta
- Transformatiivisten sopimusten piiriin kuuluvien artikkelimaksujen (yksittäisen organisaation maksama summa jaettuna organisaation julkaisemilla artikkeleilla) laskeminen, raportointi ja julkaiseminen (jatkossa)

Seuraatteko tai analysoitteko muita avoimen julkaisemisen kustannuksiin liittyviä asioita?	
Kirjoittajamaksujen jakaantumista täysin avoimien lehtien (gold OA) ja hybridilehtien kesken	7
Kirjoittajamaksujen jakautumista tiedekuntien, laitosten, osastojen tms. kesken	9
Maksualennusten saamista tai hyödyntämistä	7
Avoimeksi maksettujen julkaisujen avaamista (onko avoimeksi maksettu artikkeli todella julkaistu avoimena)	6
Suomen Akatemian tai muiden rahoittajien rahoituksella tehtyjen julkaisujen kirjoittajamaksuja	3
Muuta	1

Avoimen julkaisemisen kustannusten seuranta suomalaisissa organisaatioissa

OKM

- Ohjaaminen
- Maksutietojen hyödyntäminen

Suomen Akatemia

- Vaikutustyö
- Maksutietojen hyödyntäminen

CSC

- VIRTJA-julkaisutietopalvelu sekä valtakunnallisen Tutkimustietovarannon (Tiedejatutkimus.fi) hallinnoiminen ja kehittäminen
- JUSTUS-palvelun hallinnoiminen ja kehittäminen
- Suomalaisten organisaatioiden maksutietojen toimittaminen keskitetysti Open APC:hen (jatkossa)

Tieteellisten Seurain Valtuuskunta (TSV)

- Avoimen tieteen koordinaatio, maksuseuranta koskevan keskustelun ”ohjaaminen”

Kustantajat

- Maksutietojen toimittaminen

Tutkimustietojärjestelmien toimittajat

- Tutkimustietojärjestelmien kehittäminen (tarvittavien ominaisuuksien tai kenttien lisääminen) seurannan mahdollistamiseksi

Tutkijat

- Maksutietojen toimittaminen
- Maksutietojen hyödyntäminen

”Suuri yleisö”

- Maksutietojen hyödyntäminen

Maksuseuranta käytännössä: mitä seurataan?

Seurantaan helpottava oma pääkirjatili tai kustannuspaikka (tai useita sellaisia) oli käytössä 11 yliopistossa. Tätä voi verrata loppuvuoden 2017 tilanteeseen. Maksujen tarkempaa seurantaa ja ryhmittelyä tehtiin tuolloin vasta muutamassa yliopistossa, samalla kun yhdeksän yliopistoa oli ottanut tai juuri ottamaisillaan käyttöön kirjoittajamaksuille varatun kustannuspaikan tai -paikkoja.¹⁸ Maksuseurannan voi näin muodoin sanoa vakiinnuttaneen paikkansa suomalaisissa yliopistoissa verrattain nopeasti.

Kysyttäessä ”Seuraatteko tai analysoitteko lisäksi muita avoimen julkaisemisen kustannuksiin liittyviä asioita?”, vastaukset jakaantuivat yliopistojen suhteen yllä olevan taulukon mukaisesti.

Tutkijoiden luottokorteilla maksamia APC-maksuja ilmoitti seuraavansa tai pyrkivänsä seuraamaan yhdeksän organisaatiota (69 %). Huomionarvoisaa on, että 12 seurantaan tekevästä yliopistosta kuusi (50 %) ilmoitti seuraavansa myös muita julkaisemisen maksuja, kuten värikuva- ja ylisivumaksuja. Sitä vastoin vain kolme yliopistoa ilmoitti pitävänsä silmällä Suomen Akatemian tai muiden merkittävien tutkimusrahoittajien tuella maksettuja kirjoittajamaksuja.

Maksutietojen lähteet

Organisaatioiden talousjärjestelmät, toisin sanoen kustantajille maksetut laskut, ovat se tietolähde, josta organisaatiot kirjoittajamaksutietonsa yleensä saavat. Aina tätä vaihtoehtoa ei kuitenkaan ole tarjolla, ja etenkin tutkimuslaitosten suhteen haasteena on, ettei Valtion talous- ja henkilöstöhallinnon palvelukeskus Palkeet ainakaan toistaiseksi ole ollut halukas perustamaan tutkimuslaitoskohtaisia avoimen julkaisemisen tilejä tai kustannuspaikkoja.

¹⁸ Avoimen julkaisemisen kirjoittajamaksukäytännöt Suomen yliopistoissa (Rantasaari;Kuusela;& Tiitinen, 2018)

Tilanne on hankala, mutta ei kuitenkaan toivoton, sillä maksutietoihin voidaan yrittää päästä käsiksi myös muuta kautta, esimerkiksi pyytämällä tutkijoita raportoimaan mahdolliset APC-maksut osana julkaisuilmoitusta. Koska tutkijat eivät aina kunnostaudu raportoinnissa, ja koska kirjastojen asiantuntijoilla ei yleensä ole mahdollisuutta tarkistaa tietojen oikeellisuutta, sisältyy tutkijoiden ilmoittamiin maksutietoihin kuitenkin tavanomaista enemmän kysymysmerkkejä.

Kustantajien tuottama data ja raportit ovat tietolähteinä varmempia, joskaan eivät täydellisiä. Tähän tulee lisäksi, etteivät kaikki kustantajat suinkaan ole kykeneväisiä (tai halukkaita) toimittamaan artikkeleidensa maksutietoja: tietoja julkaistuista artikkeleista tietenkin löytyy, mutta kirjoittajamaksuja joudutaan arvioimaan vastaavien kirjoittajien määrän ja keskimääräisten APC-maksujen perusteella sen sijaan, että käytettävissä olisi todellisia maksutietoja.

Seurannan vaatimat resurssit ja aika

Maksuseurantaan kuuluu väistämättä jonkin verran aikaa ja resursseja etenkin, jos puhutaan tutkimusorganisaatioista. Mutta kun prosessi on kerran saatu luotua, on seuranta pilottiorganisaatioiden kokemusten mukaan yleensä toiminut kohtuullisin panoksien. Esimerkiksi Itä-Suomen yliopistossa on arvioitu seurantaan kuuluvan vuositasolla n. 80 tuntia ja Turun yliopistossa n. 120 tuntia.¹⁹

Seurantaan käytetyn ajan arvioiminen ei ehkä ole helppoa, mutta jonkinlaisen arvion tekeminen on tärkeää toiminnan suunnittelun ja resursoinnin kannalta. Olennaista on myös muistaa, ettei maksutietoja kerätä pelkästään keräämisen ilosta, vaan niitä koskevaa dataa myös tarvitaan kipeästi budjetoinnin ja neuvottelujen tueksi. Maksutietojen ja julkaisutietojen keruun yhdistäminen lupaa niin ikään virtaviivaistaa prosessia merkittävästi.

Keskitetyt budjetit ja avoimen julkaisemisen rahastot

Keskitetty, kirjoittajamaksujen maksamiseen tarkoitettu budjetti tai erillinen, avoimen julkaisemisen tukemiseen tarkoitettu OA-rahasto oli keväällä 2019 käytössä Helsingin yliopistossa, Jyväskylän yliopistossa ja Aalto-yliopistossa. Aalto-yliopisto on kuitenkin tätä kirjoitettaessa luopunut pilotoimastaan rahastosta, samalla kun ainakin Hanken, Åbo Akademi, Turun ja Tampereen yliopistot sekä Laurea ja Luke ovat uusina organisaatioina ottaneet tai ottamassa

käyttöön OA-rahastoja. Lisäksi Itä-Suomen yliopistossa on käytössä ”keskitetyksi tueksi” kutsuttu malli. Käytännössä kyseessä on yliopiston linjaus, jonka mukaisesti kirjoittajamaksut maksetaan laitosten tai tiedekuntien budjeteista edellyttäen, että tuelle asetetut kriteerit täyttyvät ja ettei tutkimusprojektin rahoittaja ole valmis hyväksymään avoimen julkaisemisen kuluja osaksi rahoitustaan.

Rahastojen kriteerit samoin kuin koko luonnollisesti vaihtelevat, ja olisikin tärkeää, että tieto rahastojen toimintaa ohjaavista periaatteista ja hyvistä käytänteistä leviäisi tehokkaasti. Yleisellä tasolla voi joka tapauksessa todeta, että rahastojen tarkoituksena on tilkitä kirjoittajamaksujen rahoittamiseen liittyviä aukkoja (esimerkiksi apurahatutkijoiden ja tiettyjen tieteenalojen suhteen), lisätä avoimen julkaisemisen suosiota sekä myös ohjata julkaisukäyttäytymistä täysin avointen lehtien suuntaan. Koska kirjastot usein myös vastaavat rahastoissa olevien varojen kanavoimisesta, helpottavat rahastot itsestään selvästi myös maksuseurantaa.

Seurannan haasteet

Toimivan maksuseurannan järjestämiseen liittyy useita haasteita, joista osaan on jo viitattukin. Alla oleva lista ei pyri olemaan kattava, mutta sisältää kuitenkin keskeisimmät kyselyssä ja pilotissa esiin nousseet pullonkaulat ja kipupisteet:

1. Seuranta seisoo tai kaatuu sen varassa, osaavatko talous- ja matkasihteerit erottaa ja tiliöidä laskut niille osoitetuille tileille.
2. Erillisten kustannuspaikkojen luominen kirjoittajamaksuille ei aina ole mahdollista, mikä muodostaa pullonkaulan etenkin tutkimuslaitosten kannalta.
3. Kirjastojen työntekijöillä ei aina ole pääsyä laskutusjärjestelmään, mikä lisää monitorointiin kuluvaa aikaa.
4. Laskujen tarkistaminen ja tietojen rikastaminen kirjastossa on manuaalista, aikaa vievää työtä.
5. Kansallisten linjausten ja yhtenäisten standardien puuttuminen on hidastanut seurannan käynnistymistä ja johtanut tilanteeseen, jossa maksutietojen keruu ja raportointi ei ole ollut yhdenmukaista.
6. Hyvin toimiva seurantakaan ei yleisesti ottaen pääse käsiksi kaikkiin kirjoittajamaksuihin. Etenkin luottokorteilla maksettujen kirjoittajamaksujen tunnistaminen voi olla haasteellista.

¹⁹ Arviot pohjautuvat pilottiorganisaatioiden edustajien tekemiin laskelmiin.

Pilotointi

Tavoitteet ja toteutus

Projektin pilotoinnin tarkoituksena oli tutkia suomalaisten organisaatioiden seurantakäytänteitä sekä etsiä erityyppisille organisaatioille sopivia tapoja maksuseurannan sujuvoittamiseen. Lisäksi testattiin maksutietojen viemistä Open APC -palveluun, samalla kun edistettiin maksutietojen keruun integroimista julkaisutietojen keruuseen. Tavoitteena oli, että mukaan saataisiin erityyppisiä ja lähtötasoltaan erilaisia organisaatioita. Lisäksi haluttiin, että edustettuina olisivat yliopistojen osalta kaikki Suomessa käytössä olevat tutkimustietojärjestelmät (Pure, Converis ja SoleCris). Mukaan saatiin seuraavat organisaatiot:

1. Hanken Svenska handelshögskolan (Qingbo Xu ja Margareta Danielsson)
2. Itä-Suomen yliopisto (Juho Jussila)
3. Jyväskylän yliopisto (Irene Ylönen ja Arto Ikonen)
4. Laurea-ammattikorkeakoulu (Anna Laakkonen ja Maija Merimaa)
5. Luonnonvarakeskus (Sirpa Suonpää)
6. Turun yliopisto (Anna-Kaarina Linna, Erik Lindgren)

Osallistumalla pilotointiin organisaatiot sitoutuivat:

1. Keräämään oman organisaationsa APC-maksutiedot vuoden 2019 osalta parhaaksi katsomallaan tavalla ja niin kattavasti kuin mahdollista, mutta kuitenkin siten, että yhteisesti sovitut vähimmäistiedot (kirjoittajamaksun määrä, maksuvuosi, tieto julkaisun OA-tyypistä, DOI-tunneiste) saataisiin kerättyä.
2. Etsimään organisaation lähtötasoon ja profiiliin sopivia keinoja oman seurantaprosessin sujuvoittamiseksi.
3. Toimittamaan kirjoittajamaksutietonsa VIR-TAan ja Open APC -palveluun osana projektin pilotointia.
4. Jakamaan tietoa omista seurantakäytänteistään muille pilottiorganisaatioille sekä konsortion jäsenille.

Pilotin aloitustyöpaja järjestettiin elokuun lopussa, minkä jälkeen tapaamisia jatkettiin kuukausittaisten videopalavereiden merkeissä. Projektin päällikkö myös vieraili pilottiorganisaatioissa tutustumassa tarkemmin organisaatioiden seurantakäytänteisiin. Tietoa konsortion jäsenille jaettiin mm. FinELibin aineistoneuvotteluwebinaareissa, erilaisissa tietoisuuksissa sekä kahdessa APC-aiheisessa webinaarissa, joiden toteu-

tuksessa pilottiorganisaatioiden panos oli merkittävä. Projektin tuloksia ja pilottiorganisaatioiden kokemuksia esitelty loppuseminaari järjestettiin 14.2.2020 ja sai APC-webinaarien tavoin runsaan osanoton.

Pilottiorganisaatioiden seurantakäytänteet ja niiden kehittäminen

Seuraavassa esitetään pilottiorganisaatioiden edustajien kirjoittamat lyhyet yhteenvedot pilottiorganisaatioiden seurantakäytänteistä, tavoitteista ja kokemuksista. Yleisempiä johtopäätöksiä seuraa tuonnempana.

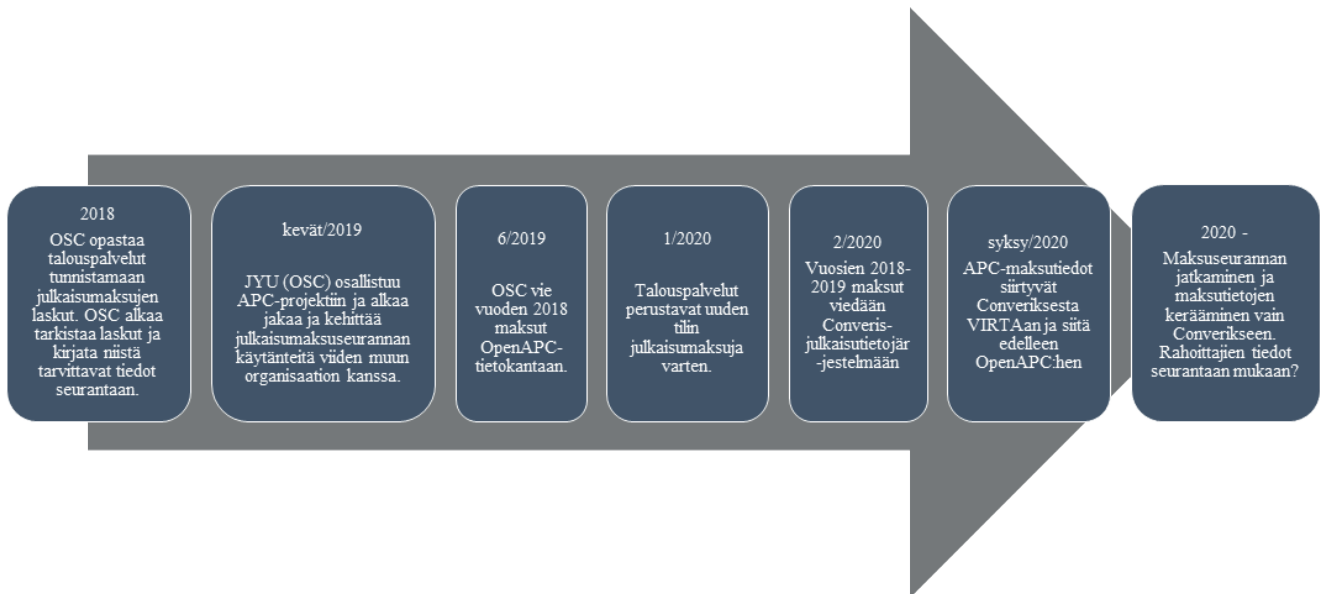

Turun yliopisto (Anna-Kaarina Linna)

Turun yliopiston kirjastossa on kerätty kirjoittajamaksutietoja vuodesta 2017 alkaen. Kirjasto seuraa kirjoittajamaksuja SAP-järjestelmässä ja saa talouspalveluista kolme kertaa vuodessa koosteen kirjoittajamaksujen pääkirjatilille kirjatusta laskuista. Kirjasto tarkistaa tositenumeron perusteella järjestelmässä kunkin maksun tarkemmat tiedot ja luo Excel-taulukon, johon kirjataan julkaisua ja julkaisukanavaa yksilöivät tiedot. Mikäli maksu on jokin muu kuin OA tai hybridi-kirjoittajamaksu, tieto poistetaan raportilta (esim. artikkelin kuvitusmaksu tms.).

Lisäksi kirjasto tarkistaa kunkin julkaisun osalta salliiko kustantaja julkaisun rinnakkaistallentamisen ja millä ehdoilla, sekä löytyvätkö julkaisun tiedot yliopiston tutkimustietojärjestelmästä. Jos tiedot löytyvät, mutta julkaisua ei ole rinnakkaistallennettu, kirjasto tallentaa julkaisun kustantajan ehtojen mukaisesti. Jos tiedot eivät löydy, kirjasto tallentaa julkaisun tiedot ja rinnakkaistallenteen kustantajan ehtojen mukaisesti tutkimustietojärjestelmään.

APC-pilotoinnin alkaessa Turun yliopiston kirjoittajamaksujen keruuta oli tehty noin kahden vuoden ajan ja toiminta oli jo jokseenkin vakiintunutta. Pilotin alkuvaiheessa oli siten luontevaa jakaa tietoa käytännöistä ja kokemuksista. Pilotin edetessä löydettiin silti kehitettävää, erityisesti julkaisutietojen rikastamiseen liittyen. Yksilöiviin tietoihin ei aikaisemmin ollut lisätty DOI-numeroa, ja koska pilotin yhtenä tavoitteena ollut osallistujaorganisaation maksutietojen vienti kansainväliseen Open APC -palveluun sitä vaati, päätettiin myös Turussa lisätä tämä tieto maksutietojen yhteyteen. Tieto lisättiin myös takautuvasti vuosien 2017–2018 osalta.

Jyväskylän yliopiston maksuseurantaprosessin vaiheet

Pilotin edetessä yhteinen näkemys maksutietojen viemisestä VIRTJA-julkaisutietopalveluun vahvistui, jonka johdosta myös Turun yliopiston kirjasto päätti luoda tutkimustietojärjestelmään julkaisutietolomakkeille omat kentät kirjoittajamaksulle ja maksuvuodelle. Tätä kautta maksutiedot voidaan jatkossa siirtää normaalin tiedonkeruun mukana VIRTJA-julkaisutietopalveluun. Maksutietojen siirto VIRTJAan päästään toteuttamaan näillä näkymin vuoden 2020 aikana.

Pilotin yhteydessä käydyissä keskusteluissa nousi esiin myös tarve kerätä tietoa kustantajien perimistä muista maksuista, kuten erilaisista värikuva- tai ylisivumaksuista. Turun yliopiston osalta näistä kuluista on mahdollista saada tietoa vain niissä tapauksissa, jos maksu on samalla laskulla kirjoittajamaksun kanssa tai jos laskua ei ole tunnistettu talouspalveluissa muihin kuluihin kuuluvaksi. Mikäli tietoa päätettäisiin alkaa kerätä systemaattisemmin, vaatisi se muiden maksujen tarkempaa määrittelyä sekä linjausta siitä, otetaanko mukaan maksut vain avoimen julkaisemisen vai myös ei-avoimen julkaisemisen osalta.

Pilotin merkittävänä antina olivat osallistujaorganisaatioiden hyvien käytäntöjen jakaminen ja niistä saadut ideat sisäiseen kehittämiseen. Pilotin yhteydessä pidetyt kokoukset ja webinaarit olivat hyvin organisoituja ja tiivistivät yhteistyötä sekä FinELibin että osallistujaorganisaatioiden kesken. Kokonaisuudessaan osallistuminen pilottiin oli Turun yliopiston kirjaston kannalta erittäin antoisa ja hyödyllinen.

Jyväskylän yliopisto (Irene Ylönen & Arto Ikonen)

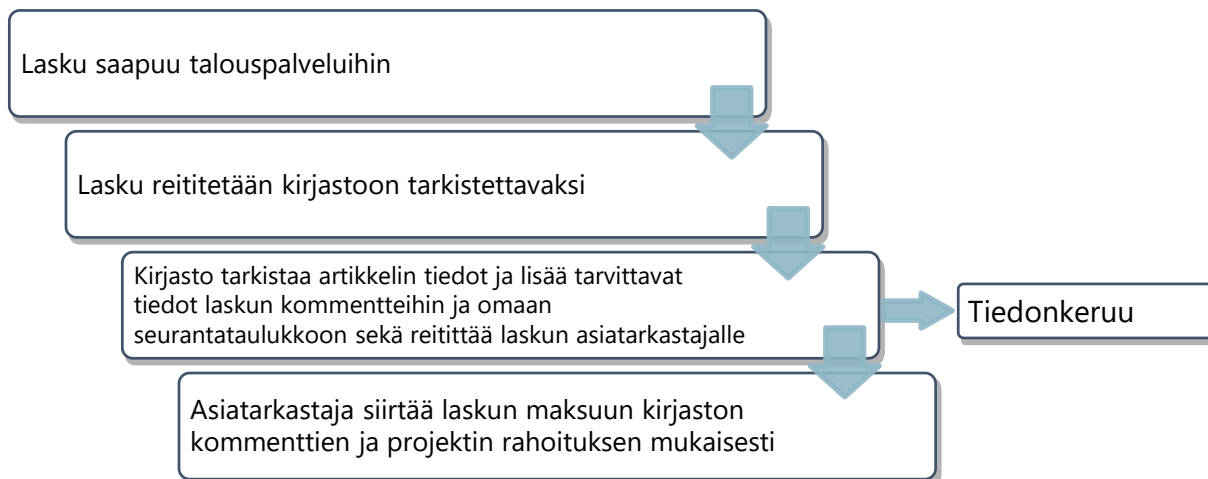
Jyväskylän yliopistossa aloitettiin APC-maksujen seuranta vuonna 2018. Avoimen tiedon keskus (OSC) opasti yliopiston talouspalveluiden henkilökuntaa tunnistamaan julkaisuihin liittyvät maksut muiden laskujen tarkistuksen yhteydessä.

Taloussihteerit lähettävät keräämänsä laskut kaksi kertaa vuodessa OSC:hen, jossa laskut tarkistetaan ja niistä tallennetaan oleelliset tiedot omaan APC-seurantaansa. Kesäkuussa 2019 OSC lähetti ensimmäisen kerran APC-maksutietoja Open APC -palveluun.

OSC:n ja talouspalveluiden julkaisumaksuseuranta tekevät henkilöt ovat pitäneet jatkuvasti yhteyttä ja vaihtaneet kokemuksiaan prosessin sujuvuudesta ja miettineet sen kehittämistä. Tammikuussa 2020 talouspalvelut perustivat uuden tilin julkaisumaksuja varten maksuseurannan helpottamiseksi.

Helmikuussa 2020 OSC vei vuosien 2018–2019 APC-maksujen tiedot (summa ja maksuvuosi) yliopiston julkaisutietojärjestelmä Converikseen. Vuoden 2020 aikana Converikseen lisätyt APC-tiedot saadaan siirtymään VIRTJA-julkaisutietopalveluun, jota hyödynnetään jatkossa myös Open APC:hen vietävien tietojen osalta. Converista hyödynnetään jatkossa myös JYU:n omaan APC-maksujen tilastointiin ja seurantaan, joten erillisistä seurantaan käytetyistä Exceleistä tullaan luultavimmin luopumaan.

Haasteena seurannassa on ollut julkaisumaksujen löytäminen ja tunnistaminen erityisesti luottokorteil-

Itä-Suomen yliopiston maksuseurantaprosessin vaiheet

la maksettujen laskujen osalta. Haasteita ovat aiheutaneet myös laskut, joiden tiedot ovat laskuttajan puolelta vajavaiset, eikä niistä välttämättä selviä, onko kyse julkaisemiseen vai johonkin muuhun liittyvästä maksusta.

Jos jatkossa halutaan seurata mitä julkaisumaksuja on maksettu mistäkin rahoituksesta, tulee maksuseurantaa kehittää esimerkiksi niin, että myös tiedot rahoittajasta otetaan seurantaan mukaan.

Itä-Suomen yliopisto (Juho Jussila)

Itä-Suomen yliopistossa aloitettiin kirjoittajamaksuseuranta vuoden 2019 alussa. Seurannalle loi tarvetta paitsi avoimen julkaisemisen yleinen kehitys, myös yliopiston aloittama kirjoittajamaksujen keskitetty tukeminen saman vuoden alusta. Keskitetyn tuen kautta yliopisto on lupautunut maksamaan artikkelien kirjoittajamaksut tietyin reunaehdoin niissä tapauksissa, joissa tutkimushankkeen rahoittaja ei ole hyväksynyt avoimen julkaisemisen kuluja osaksi rahoitusta. Yliopiston yhteisinä keskitetyn tuen ehtoina on, että artikkeli julkaistaan JUFO-luokan 2 tai 3 Golden OA -julkaisussa. Lisäksi tiedekunnat ja laitokset ovat voineet hyväksyä keskitetyn tuen kautta maksettaviksi myös muita artikkeleita.

Itä-Suomen yliopiston kirjoittajamaksuseuranta rakennettiin vuoden 2018 lopulla kirjaston ja talouspalveluiden yhteistyönä. Käytännössä kirjoittajamaksut kierrätetään laskujenhallintajärjestelmässä kirjaston kautta, jolloin kirjaston kirjoittajamaksuryhmä kerää tarvittavat tiedot maksuista seurantatauluk-

koon. Seurantataulukon lisäksi kirjasto saa talouspalveluilta koosteen toteutuneista kirjoittajamaksuista pyydettyä.

APC-projektin pilottiin lähettäessä seurantamalli oli todettu jokseenkin toimivaksi. Koska seuranta-työtä oli tehty kuitenkin vasta vähän aikaa, haluttiin pilotin myötä tutustua myös toisten organisaatioiden seurantamalleihin ja ajatuksiin kirjoittajamaksuista ja niiden seurannasta. Pilotin alkuvaiheissa mielessä olivat erityisesti seurannan yksinkertaistaminen ja julkaisutiedonkeruuseen yhdistäminen. Lisäksi konkreettisemmaksi tavoitteeksi nousi kirjoittajamaksutietojen vieminen Open APC -palveluun.

Pilotin tärkeimpänä antina Itä-Suomen yliopistolle oli vertaistuen kautta laajentunut näkemys kirjoittajamaksuista ja niiden keräämisestä. Muiden organisaatioiden tilanteet ja tekemisen tavat loivat uusia näkökulmia myös omaan työhön. Vertaisoppimisen kautta saatiin myös konkreettisempia tuloksia - muun muassa seurantataulukkoa kehitettiin vuodelle 2020. Itä-Suomen yliopiston kirjoittajamaksutiedot vuodelta 2019 saatiin siirrettyä miltei kokonaan Open APC:hen pilotin loppuvaiheissa. Pilotin aikana huomattiin myös kirjoittajamaksuseurannan ja julkaisutiedonkeruun yhteistyöpotentiaali tulevaisuudessa – tähän mennessä nämä toiminnot ovat Itä-Suomen yliopistossa olleet erillään. Kirjoittajamaksuseurannan prosessia onkin syytä tarkastella laajemmin viimeistään, kun maksutietoja tulevaisuudessa viedään myös VIRTaan.

Itä-Suomen yliopiston kirjoittajamaksuseurannan nykyinen prosessi on esitetty oheisessa kaaviossa. Talouspalvelujen henkilöstö tarkistaa, voidaanko kirjoittajamaksu maksaa projektin rahoituksesta vai tiedekunnan/laitoksen rahoista. Kirjaston merkinnät

keskitetyn tuen oikeutuksesta, JUFO-luokituksesta ja Golden/Hybrid-statuksista määrittävät vain tilin, jolle maksu kirjataan. Tilit ovat:

1. Hybridi JUFO 1
2. Hybridi JUFO 2-3
3. Golden JUFO 1
4. Golden JUFO 2-3
5. Muut artikkelien julkaisukustannukset.

Talospalvelut on ohjeistettu kierrättämään mahdolliset kirjoittajamaksulaskut kirjastoon matalalla kynnyksellä, eli jos on pienikin epäily siitä, että kyseessä voisi olla kirjoittajamaksu.

Luottokortilla tai muuten kirjoittajan suoraan maksamat kirjoittajamaksut saadaan kiinni, kunhan kirjoittaja laskuttaa yliopistoa kyseisestä maksusta. Tällöin kirjoittajan tekemä lasku (jonka liitteenä alkuperäinen kirjoittajamaksulasku on) kiertää laskujenhallintajärjestelmässä aivan normaalisti kirjaston kautta.

Kirjasto saa talospalveluista raportin maksetuista kirjoittajamaksuista pyydettyä. Kirjasto syöttää APC-tiedot Open APC:hen kerran vuodessa oman seurantaaulukkonsa pohjalta.

AMMATTIKORKEAKOULU
University of Applied Sciences

Laurea-ammattikorkeakoulu (Anna Laakkonen & Maija Merimaa)

Ennen pilottiin osallistumista Laureassa ei ollut systemaattisesti kerätty tietoa julkaisuiden avoimuuteen liittyvistä kirjoittajamaksuista, eikä julkaisupalveluilla ollut tarkkaa tietoa siitä, kuinka moni tieteellinen artikkeli oli julkaistu avoimesti esimerkiksi jonkin hankkeen budjetista.

Parin edellisen vuoden aikana Laurean julkaisupalvelut oli saanut kirjoittajilta tiedusteluita, voiko julkaisupalvelut maksaa kustantajan pyytämän APC-maksun. Maksumahdollisuus huomioitiin ensimmäisen kerran valmisteltaessa julkaisupalveluiden vuoden 2019 budjettia. APC-maksuja varten varattiin kokeilumielessä pieni rahasto. Alkuvuodesta 2019 korkeakouluyksiköiden esimiehiä ja TKI-toimijoita tiedotettiin uudesta käytännöstä, ja julkaisupalvelut sai useita yhteydenottoja vuoden varrella.

Jotta julkaisupalvelut pystyisivät paremmin hallinnoimaan julkaisemiseen liittyviä kuluja, asetimme pilotin tavoitteeksi luoda APC-maksujen prosessikaavio. Ennen APC-pilottia Laureassa ei ollut yhtenäistä käytäntöä siihen, miten julkaisukulut huomioidaan

hankevalmisteluvaiheessa osana koko budjettia. Tähän haluttiin saada projektin myötä muutos. Asetimme julkaisupalveluissa projektin tavoitteeksi luoda julkaisumaksuja koskeva prosessi ja tiedottaa siitä keskeisiä TKI-toimijoita, hankehakemusvalmistelijoina sekä laskuntarkastajia.

Laurean kirjoittajamaksujen seuranta kuvaava prosessikaavio (ks. kuvio seuraavalla sivulla) lähtee oletuksesta, että tieteellinen artikkeli julkaistaan joko osana hanketta tai sitten itsenäisenä artikkelina, osana ammattikorkeakoulussa tapahtuvaa TKI-toimintaa. APC-maksu pyritään saamaan osaksi hankebudjettia. Jos tämä ei ole mahdollista, kirjoittaja ottaa yhteyttä Laurean julkaisupalveluihin, joka maksaa APC-maksun ja edellyttää artikkelille sopivaa CC-lisenssiä.

Prosessin taustalla pyritään hahmottamaan julkaisemisen kokonaiskustannukset ja vertaamaan niitä tietokantamaksujen kehittymiseen.

APC-projektin aikana vuoden 2019 APC-maksutiedot toimitettiin Excel-taulukolla Open APC-palveluun, mutta loppuvuodesta 2020 toimitus automatisoituu, kun JUSTUS-julkaisutietojen tallennusjärjestelmään lisätään kenttä APC-maksujen ilmoittamista varten.

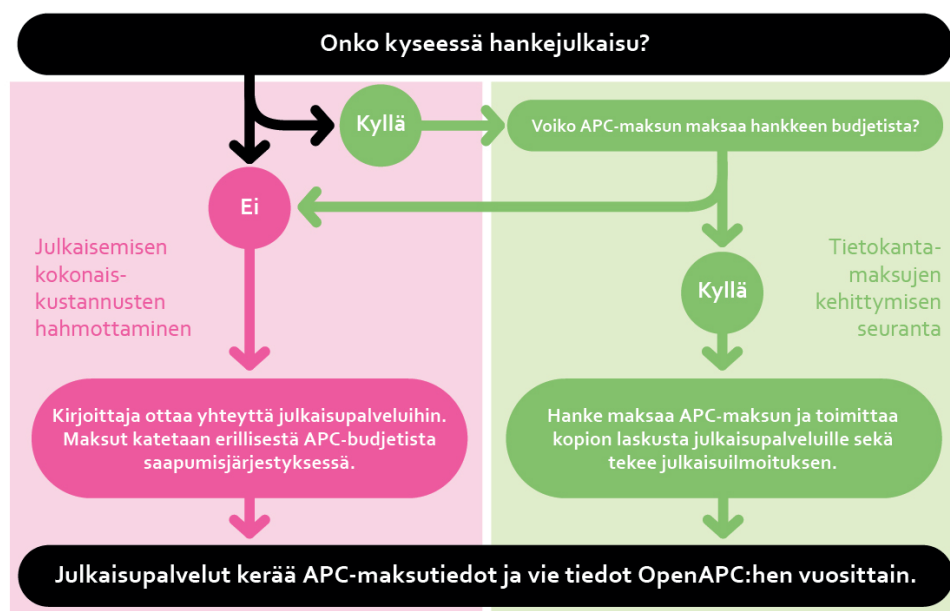
Luonnonvarakeskus (Sirpa Suonpää)

Luonnonvarakeskus (Luke) osallistui ainoana tutkimuslaitoksena FinELibin APC-maksuseurantaan koskevaan pilottihankkeeseen. Luken kaikista julkaisuista vuonna 2019 julkaistiin avoimena noin 51 %. Avoimia tieteellisiä vertaisarvioituja artikkeleita kertyi 310 kpl. APC-maksuja ei pilotin alkaessa oltu Lukessa seurattu kokonaisuutena vielä lainkaan eikä mitään valmista prosessia seurannalle ollut.

Luken APC-maksujen selvittäminen aloitettiin keräämällä julkaisurekisteristä ja Web of Science-tietokannasta tiedot lukelaisten vertaisarvioituista artikkeleista. Näistä otettiin tarkempaan tarkasteluun sellaiset, joissa vastaavan kirjoittajan organisaatio on Luke. Oletuksena oli, että näiden artikkelien kirjoittajamaksut oli todennäköisesti maksettu Lukessa.

Artikkeleista kerättiin seuraavat tiedot: nimi, DOI-tunniste, vastaava kirjoittaja (*corresponding author*), lehden nimi ja kustantaja sekä CC-lisenssi. Kustantajan sivuilta selvitettiin lehden OA-malli (Gold/Hybrid), APC-maksun suuruus ja muut mahdolliset tekijät, kuten alennukset jäsenyyden perusteella tai

APC-maksujen prosessikaavio

Laurean maksuseurantaprosessin vaiheet (Kuva: Anna Laakkonen & Maija Merimaa)

lisenssimuotoon liittyvät maksuvaihtoehdot. Myös tiedossa olevat konsortiosopimuksiin liittyvät alennukset huomioitiin.

Maksujen tunnistaminen Luken kirjanpidosta osoittautui haastavaksi. Taloushallinnon järjestelmien hakuominaisuudet toimivat parhaiten, jos tiedetään tarkasti, mitä hakea. Tätä oli kuitenkin vaikeaa toteuttaa. Kustantajan sivuilla oleva tieto APC-maksusta ei välttämättä ole sama kuin lopullinen maksu. Valuutta on usein muu kuin euro, joten loppusumma ei kurssierojen vuoksi täsmää. Maksun saajan nimi voi olla eri kuin lehden kustantajan nimi. Ei myöskään varmuudella tiedetä, onko lasku maksettu artikkelin julkaisuvuonna ja onko sen maksanut Luke vai jonkun muun kirjoittajan organisaatio. Kirjoittajat ovat usein jäseniä tieteellisissä seuroissa ja saattavat jäsenyyden perusteella saada alennuksia kirjoittajamaksuista, jolloin maksu poikkeaa kustantajan ilmoittamasta listahinnasta.

Lukessa on käytössä valtionhallinnon yhteinen kirjanpidon tilikartta. Tilikartassa ei ole omaa tiliä julkaisumaksuille eikä sellaista ole mahdollista tilikarttaan lisätä. Selvityksen mukaan monet Luken APC-maksut on kirjattu tilille Muut ulkopuoliset palvelut, johon kirjataan nimensä mukaisesti monenlaisia muutakin palvelua koskevat laskut. Kirjoittajamaksujen seulominen tästä joukosta on aikaa vievää

ja epävarmaa. Pilotiselvityksen yhteydessä kävi myös ilmi, että osa julkaisumaksuista kirjataan muille tileille tai ainakaan niitä vastaavia laskuja ei löydetty tältä kirjanpitoltililtä.

Luken taloushallintoa ja ostolaskujen käsittelyä hoitaa suurelta osin Valtion talous- ja henkilöstöhallinnon palvelukeskus Palkeet. Lisäksi Luken omat taloushallinnon asiantuntijat käsittelevät manuaalikiertoon päätyneet laskut. Jos APC-maksu on maksettu Luken maksuaikakortilla tai tutkijan omalla luottokortilla, hoitaa tutkija itse kuluveloituksen käsittelyn. Yliopistoissa toimivaksi havaittu yhteistyön malli taloushallinnon kanssa ei toimi Lukessa. Laskuja käsitteleviä henkilöitä on suuri, vaihtuva joukko ja he ovat hajallaan. Tuntuu mahdottomalta koota joukko yhteen ja opastaa heidät tunnistamaan kirjoittajamaksut tuhansien laskujen joukosta.

Kirjoittajamaksujen selvittäminen vaatii runsaasti käsityötä ja yksityiskohtaista selvittämistä sekä monen henkilön työaikaa. Pilotin aikana todettiin, etteivät resurssit riitä jokaisen yli 300 artikkelin selvittämiseen erikseen. Oletettavasti parhaiten maksun suuruudesta on selvillä kirjoittaja itse. Toivommekin, että julkaisutiedonkeruuseen lisättävä kenttä APC-maksun ilmoittamista varten helpottaisi maksuseurannan prosessia ja täydentäisi tietoja. Pilotin myötä vahvistui kuitenkin käsitys, että ainakin osa APC-maksutiedoista on

Luken maksuseurantaprosessin vaiheet

saatavissa ja esimerkiksi konsortiosopimusten kautta avattujen artikkelien kustannukset ovat selvitettävissä. Luke voisi koota suhteellisen kattavat tiedot esimerkiksi maksuista kustantajille, joiden lehdistä eniten avoimena julkaistaan.

Toistaiseksi Open APC -palveluun ei Lukesta ole toimitettu tietoja. Todennäköisesti tietojen toimitus päästään käynnistämään vasta kun se JUSTUS-julkaisutiedon tallennuspalvelun kautta on mahdollista.

APC-maksut maksetaan Lukessa pääasiassa tutkimusprojektien budjeteista. Jos julkaisu ilmestyy ja lasku saapuu vasta projektin päättymisen jälkeen, maksu maksetaan yleensä tutkimusyksikön tai -ohjelman budjetista. Lukessa on keväällä 2020 saatu käyttöön pieni keskitetty rahasto projektin päättymisen jälkeen tulevien avoimen julkaisemisen kustannusten kattamiseen. Yhdeksän artikkelia on avattu ensimmäisten 1,5 kk:n aikana. Toimintamallia arvioidaan syksyn aikana ja päätetään jatkotoimista.

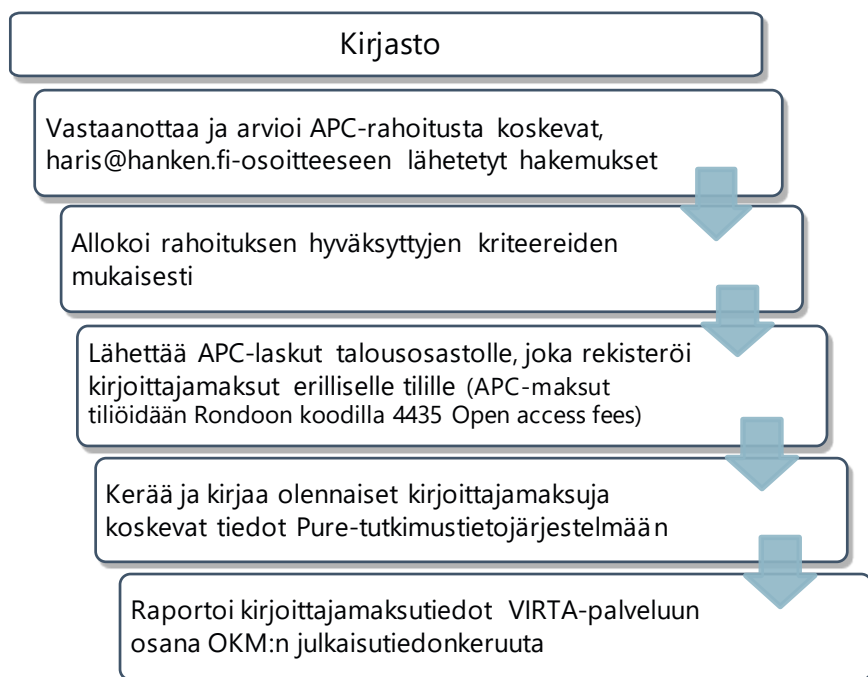
HANKEN

Hanken (Qingbo Xu)

Hanken on siirtynyt maksamaan avoimen julkaisemisen kirjoittajamaksuja keskitetysti vuodesta 2020 lähtien, samalla kun Hankenin kirjasto on ottanut tehtäväkseen avoimen ja läpinäkyvän maksu- ja rahoitusprosessin luomisen. Kirjasto asettaa rahoituksen kriteerit, määrittelee mitä maksuihin liittyviä tietoja tallennetaan Hankenin tutkimustietokantaan sekä kuvailee Open APC -prosessiksi kutsutun prosessin vaiheet hyödyntäen muiden suomalaisten organisaatioiden, etenkin Itä-Suomen yliopiston ja Turun yliopiston, kokemuksia.

Julkaisun kirjoittajamaksu voidaan maksaa Hankenin APC-rahastosta, mikäli:

1. Hakija tai tuen saaja on julkaisun vastaava kirjoittaja ja hänen affiliaationsa Hankeniin käy ilmi julkaisusta
2. Kukaan Hankeniin affilioituneista kirjoittajista ei saa rahoitusta projektista, joka mahdollistaa avoimen julkaisemisen kulujen sisällyttämisen projektin budjettiin

Hankenin Open APC -prosessin vaiheet

3. Julkaisun tyyppi on vertaisarvioitu tieteellinen artikkeli (A1 tai A2). Myös vertaisarvioitujen tieteellisten kirjojen/monografioiden (C1) BPC-maksuihin (Book Processing Charge) voidaan myöntää tukea rahastosta. Julkaisutyyppi on määritelty OKM toimesta (Julkaisutiedonkeruun ohjeistus tutkijoille 2019);
4. Kyseessä on nk. Gold tai Hybrid-kanavassa julkaistavan julkaisun kirjoittajamaksu (APC-maksu). Submission-maksuja (submission fees) tai artikkelin toimittamiseen liittyviä erillisiä maksuja (colour image, figure charges jne.) ei korvata
5. Julkaisukanavan JUFO-luokka on 1 tai ylempi, tai jos julkaisukanavaa ei ole JUFO-luokiteltu, julkaisun SNIP vähintään 1.0.

Vuodesta 2020 lähtien Hankenin kirjasto myös kirjaa Pure-tutkimustietojärjestelmään seuraavat artikkelin kirjoittajamaksuja koskevat tiedot:

1. APC-maksun määrä (pakollinen)
2. Valuutta (pakollinen)
3. Maksuvuosi (pakollinen, ei saatavilla Puressa)
4. APC-laskun numero (ei saatavilla Puressa)
5. APC-maksun lähde (ei saatavilla Puressa)
6. Muut julkaisemisen maksut (submission fee, colour image or figure charges jne.) (ei saatavilla Puressa)
7. Gold vai Hybrid Open Access
8. Vastaava kirjoittaja
9. Julkaisun tiedot sisältäen kirjoittajan tai kirjoittajat, julkaisun nimi, julkaisupäivä, lehden nimi, DOI, kustantaja ja kirjoittajan vastuulaitos.

Tähän mennessä ainoastaan Elsevier on lähettänyt APC-laskunsa suoraan kirjastolle. Ne sisältävät tavanomaisesti kaikki tarvittavat tiedot kuten laskun numeron, artikkelin nimen, lehden nimen, vastaavan kirjoittajan tiedot, APC-maksun määrän, valuutan ja maksuvuoden. Tavoittemme on, että jatkossa myös muiden kustantajien laskut toimitettaisiin suoraan kirjastolle.

APC-maksujen ohjaaminen yhdelle tilille edellyttää kirjastolta yhteistyötä paitsi talouspalveluiden, myös tutkimuspalveluiden kanssa. Jälkimmäisellä on tiedot niistä tutkimusprojekteista, joiden saama ulkoinen rahoitus mahdollistaa kirjoittajamaksujen maksamisen projektin budjetista. Kyseistä tietoa tarvitaan, jotta kirjasto voi allokoida APC-rahaston tukea oikein sekä rekisteröidä kirjoittajamaksuja koskevat tiedot Pureen.

Kaiken kaikkiaan voi todeta, että Hankenin tavoitteena on, että kirjoittajamaksujen rahoitus ja monitorointi tapahtuisi keskitetysti.

Pilottiorganisaatioiden maksutiedot Open APC -palveluun

Osana pilotointia testattiin myös maksutietojen toimittamista Open APC -palveluun – järjestely, johon suomalaiset tutkimusorganisaatiot ja FinELib ovat sitoutuneet myös tuoreessa Avoimen julkaisemisen toimenpideohjelmassa. Mutta mikä Open APC oikein on? Ja millaisia kokemuksia maksutietojen toimittamisesta oikein saatiin?

Open APC

Open APC Initiative, lyhyesti Open APC, on Bielefeldin yliopistonkirjaston hallinnoima ja GDF:n rahoittamaan INTACT-projektiin kuuluva palvelu, jonka kautta yliopistot, tutkimuslaitokset ja tutkimusrahoittajat voivat julkaista keräämänsä, kirjoittajamaksuja koskevan datan Open database -lisenssillä.²⁰ Perinteisten APC-maksujen lisäksi Open APC:hen voidaan viedä tietoja myös transformatiivisten sopimusten piiriin kuuluvista artikkeleista, joskin jälkimmäisten keruu on vasta pääsemässä käyntiin.²¹

Maksutietoja voidaan toimittaa joko organisaatiokohtaisesti tai keskitetysti (myös erilaisten aggregointipalveluiden kautta), tai myöntämällä Open APC:lle lupa tietojen haravointiin. Pienetkin datamäärät otetaan kiitollisuudella vastaan, ja kirjoitushetkellä kaikkiaan 262 organisaatiota onkin toimittanut palveluun maksutietoja. Mukana on huomattava joukko erikokoisia saksalaisia, brittiläisiä ja ranskalaisia organisaatioita, mutta myös paljon pohjoismaisia organisaatioita. Esimerkiksi Ruotsista on mukana 21 organisaatiota ja Norjasta 33, kun taas Suomesta mukaan on kirjoitushetkellä liittynyt kuusi organisaatiota: Turun yliopisto, Jyväskylän yliopisto, Itä-Suomen yliopisto, Hanken, Tampereen yliopisto sekä Laurea.²²

Kaiken kaikkiaan Open APC sisältää hintatiedot yli 100 000 avoimesti julkaistusta artikkelista, kaikkien palvelussa julkaistujen APC-maksujen yhteissumman kohotessa reiluun 200 miljoonaan euroon. Noin 60 000 mainituista artikkeleista julkaistiin täysin avoimissa lehdissä; keskimääräiseksi kirjoittajamaksuksi muodostui tällöin 1 606 €, mediaaniksi 1 508 € ja kokonaissummaksi (ALV mukaan lukien) 95 665 378 €. Hybridi-mallia soveltavissa lehdissä julkaistuja artikkeleita palveluun on raportoitu noin 44 000, joiden osalta keskimääräinen kirjoittajamaksu asettui 2 510 €:n, mediaani 2 475 €:n ja kokonaissumma 110 016 498 €:n.²³

Erilaisten kokonaisnäkyvien lisäksi Open APC mahdollistaa maksutietojen tarkastelun myös maa- tai organisaatiokohtaisesti sekä kustantajittain. Viimeksi mainittu tarkastelu esimerkiksi osoittaa, että noin puolet palveluun rekisteröidyistä kirjoittajamaksuis-

ta päätyneet Elsevierin, Springer Naturen ja Wileyn taskuihin. Vuositasolle viety tarkastelu taas paljastaa keskimääräisten kirjoittajamaksujen nousseen tasaisesti viimeksi kuluneen 10 vuoden aikana.²⁴

Maakohtaisia vertailuja tehtäessä on syytä pitää mielessä, että tutkimusrahoittajien linjaukset, kansalliset linjavedot sekä seurantakäytännöt vaikuttavat osaltaan siihen, mitä Open APC:n kaltaiseen palveluun raportoidaan. Esimerkistä käy Saksa, jonka kansallinen tutkimusrahoittaja DFG on tukenut pelkästään täysin avoimissa lehdissä julkaistavia artikkeleita ja silloinkin vain artikkelikohtaiseen, 2000 €:n kattoon asti. Tästä vuorostaan on seurannut, että palveluun on Saksan tapauksessa raportoitu miltei yksinomaan avoimissa lehdissä julkaistujen artikkeleiden maksutietoja. Saksalaiset tutkijat ovat luonnollisesti julkaisseet myös hybridilehdissä, mutta koska organisaatioiden maksuseuranta on keskittynyt DFG:n rahoittamiin artikkeleihin, ei hybridilehtiin kohdistuneista maksuista ole kertynyt samassa määrin dataa.²⁵

Kokemuksia maksutietojen toimittamisesta

Pilottioorganisaatiosta viisi toimitti maksutietonsa Open APC -palveluun projektin kuluessa. Siirtotiedoston tekemisen sekä tietojen toimittamisen todettiin olevan verrattain yksinkertaista, vallankin kun vaadittavien tietojen määrä on pyritty pitämään mahdollisimman pienenä. Itse asiassa pakollisia kenttiä on vain 5:

1. Kirjoittajamaksun maksanut organisaatio (institution)
2. Maksuvuosi (period)
3. APC-maksun määrä sisältäen ALV:n ja mahdolliset maksualennukset (euro)
4. Artikkelin DOI-tunniste (doi)
5. Tieto siitä, onko kyseessä hybridi- vai full OA -julkaisu (is_hybrid)

Mikäli artikkelilla ei ole DOI-tunnistetta, tarvitaan lisäksi seuraavat kentät:

1. Kustantaja (publisher)
2. Lehden nimi (journal_full_title)
3. ISSN (issn)

20 [OpenAPC / openapc-de](#) (Open APC)

21 [Open APC data sets](#) (Open APC)

22 Suurimpien ”lahjoittajien” artikkelimäärät liikkuvat useissa tuhansissa. Esimerkkeinä jälkimmäisistä voidaan mainita University College London (8430 artikkelin hintatiedot), Wellcome Trust (6207 artikkelin hintatiedot), FWF (5994 artikkelin hintatiedot), University of Cambridge (3810 artikkelin hintatiedot).

23 [OpenAPC / openapc-de](#) (Open APC)

24 [About OpenAPC](#) (Open APC)

25 KS. yllä

Organisaatio	Yhteensä	Artikkeleiden lukumäärä	Keskihinta	Keskiahajonta	Prosenttia
Itä-Suomen yliopisto	236 368 €	160	1 477 €	1 477 €	29,00 %
Turun yliopisto	250 911 €	130	1 930 €	1 930 €	18,30 %
Jyväskylän yliopisto	98 669 €	62	1 591 €	1 591 €	12,10 %
Hanken	5 780 €	6	963 €	963 €	0,70 %
Laurea-ammattikorkeakoulu	3 430 €	3	1 143 €	1 143 €	0,40 %
Tampereen yliopisto	321 246 €	198	1 622 €	1 622 €	39,40 %
	916 404 €	559	8 726 €		100 %

Suomalaisten organisaatioiden Open APC:hen tallentamat tiedot vuonna 2019

4. Linkki artikkelin kokotekstiin tai laskeutumisivulle (url).²⁶

Raakadata lähetetään CSV-tiedostona palvelua ylläpitävälle Bielefeldin yliopiston kirjastolle, jossa dataa rikastetaan ja validoidaan. Kustantajanimet korjataan ja yhtenäistetään siten, että esimerkiksi Taylor & Francis muuttuu Informa UK Limitediksi riippumatta siitä, minkä kustantajan useista ja helposti väärin kirjoitettavista nimimuodoista tietojen kirjaaja on sattunut valitsemaan. Rikastetun datan, läpinäkyvyyden ja julkisuuden lisäksi (tietojen lähettämisestä kerrotaan Open APC:n sivulla ja INTACT Projectin Twitter-tilillä) organisaatiot saavat käyttöönsä myös automaattisesti tuotetun raportin, johon on listattu organisaation keräämään dataan sisältyneitä anomaliaita, esimerkiksi mahdollisia löytövirheitä.

Open APC -palvelun käyttöliittymää pidettiin havainnollisena ja sen automaattisesti tuottamia analyysejä ja treemap-visualisointeja hyödyllisinä. Open APC ei tosin kerro, millä tavoin yksittäisen organisaation maksut kohdentuvat tiedekunnittain tai laitoksittain, toisin sanoen organisaatio ei välttämättä säästy omien analyysien tekemiseltä. Toisaalta maksujen jakaantumisen esimerkiksi eri kustantajien tai lehtityyppien kesken näkee muutamalla klikkauksella, minkä lisäksi oman organisaationsa keskihintoja voi helposti verrata palvelun laskemiin keskihintoihin – tai maaotteluhengessä vaikkapa ruotsalaisten tai brittiläisten instituutioiden vastaaviin.

Katsaus suomalaisten organisaatioiden vuonna 2019 maksamiin kirjoittajamaksuihin

Yllä olevaan taulukkoon on koottu tiedot viiden pilottiorganisaation vuonna 2019 maksamista kirjoittajamaksuista sen suuruisina, kuin ne Open APC -palvelussa kirjoitushetkellä näkyivät. Vertailun helpottamiseksi ja kokonaiskuvan hahmottamiseksi

mukaan on otettu myös Tampereen yliopiston kirjoittajamaksut, jotka nekin on tallennettu palveluun.

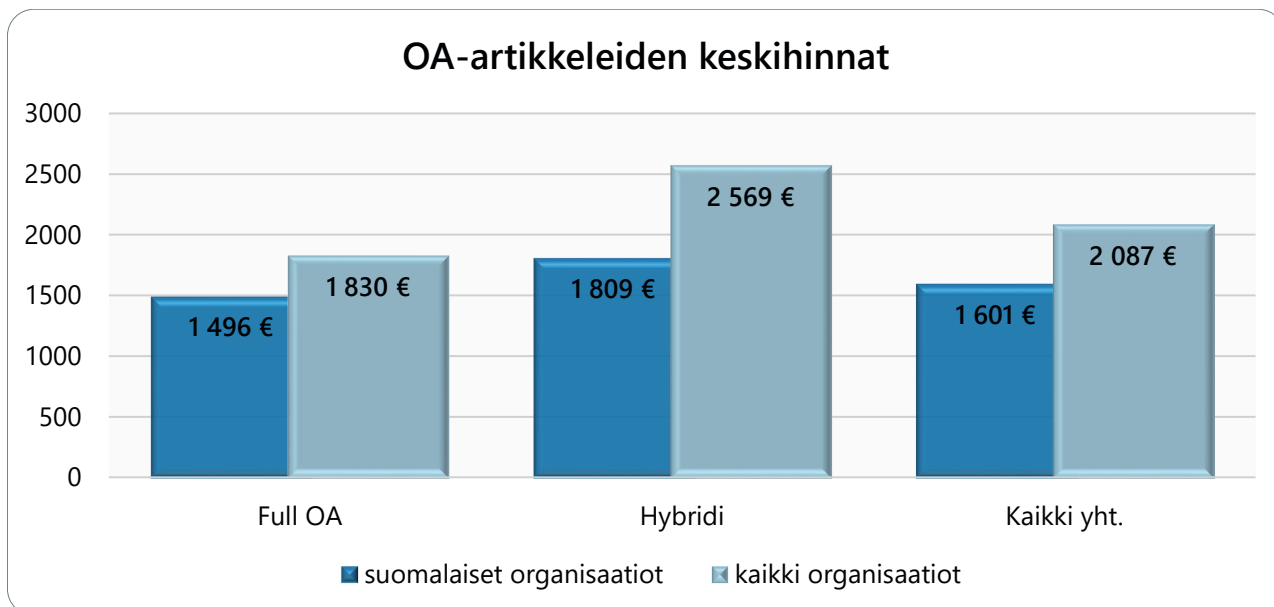
Kuten nähdään, Open APC:hen on vuoden 2019 osalta tallennettu tiedot kaikkiaan 559 suomalaisten organisaatioiden maksamista kirjoittajamaksuista. Palveluun tietojään toimittaneista eniten kirjoittajamaksuja maksoi Tampereen yliopisto (321 246 €). Toiseksi eniten APC-maksuja maksoi Turun yliopisto (250 911 €) ja kolmanneksi eniten Itä-Suomen yliopisto (236 368 €). Tässä kohden on kuitenkin painotettava, että Open APC:hen toimitetut summat eivät edusta kaikkia organisaatioiden maksamia kirjoittajamaksuja. Niinpä esimerkiksi Itä-Suomen yliopiston vuonna 2019 maksamat kirjoittajamaksut ovat todellisuudessa Open APC:hen raportoitua summaa noin 60 000 euroa korkeammat (297 083 €). Ero Open APC:n lukuihin selittyy mm. sillä, että palveluun ei vielä ole viety kaikkia loppuvuodesta laskutettuja APC-maksuja.

Maksuista 67 % (373) kohdistui avoimiin lehtiin ja 33 % (186) nk. hybridilehtiin. Artikkeleiden (Full OA ja hybridit) keskihinnaksi muodostui 1 639 €, organisaatiokohtaisen vaihtelun ollessa kuitenkin suurta: halvimmat keskihinnat löytyivät Hankenista ja kalleimmat Turun yliopistosta. Pelkkien Full OA -artikkeleiden (373) osalta keskihinnaksi tuli 1 531 €, kun taas hybridien (186) keskihinnaksi muodostui 1 857 €.

Hybridilehtien APC-maksut ovat näin ollen Suomenkin tapauksessa avoimien lehtien maksuja selvästi korkeammat, joskaan ero ei ole yhtä suuri kuin koko Open APC:n aineistoissa (avoimet lehdet 1 748 € ja hybridit 2 613 €). Eroa kansainvälisiin verrokkeihin voidaan selittää sillä, että suomalaiset tutkijat ovat julkaisseet edullisimmissa lehdissä tai/ja sillä, että suomalaiset tutkijat ovat päässeet nauttimaan kansainvälisiä kollegoitaan paremmista alennuksista.

22 % (205 425 €) raportoiduista maksuista tilittiin vuonna 2019 Springer Naturelle,

26 OpenAPC data schemas (Open APC)

OA-artikkeleiden keskihinnat Open APC:n mukaan

12 % (114 051 €) Elsevierille ja 10 % (89 367 €) Wiley-Blackwellille. Mainituille kolmelle kustantajalle maksetut kirjoittajamaksut muodostivat näin ollen miltei puolet kaikista suomalaisten organisaatioiden Open APC:hen raportoimista, vuonna 2019 maksetuista kirjoittajamaksuista. Varsinaisista Open Access -kustantajista suurin oli MDPI noin 10 %:n osuudellaan, Frontiersin tullessa toiseksi noin 7 %:n osuudella.

Muut julkaisemisen kustannukset eräissä pilottiorganisaatioissa

Kirjoittajamaksujen lisäksi kustantajille maksetaan erilaisia värikuva-, sivu-, toimitus- ja muita julkaisemisen maksuja. Summat eivät yksittäisen artikkelin kohdalla aina ole suuria; puhutaan kenties ”vain” joistain kymmenistä tai sadoista euroista. Mutta kun erilaiset pienet purot yhdistyvät kokonaiseksi virraksi, päädytään keskisuuren yliopistonkin kohdalla vuositasolla jo useisiin kymmeneen tuhansiin euroihin, jotka usein lipuvat organisaation talousseurannan ohi enemmän tai vähemmän huomaamatta.²⁷

Tästä samoin kuin maksujen perusteista johtuu, että Wellcome Trustin ja Itävallan tiedesäätiön tapaiset rahoittajat ovat äskettäin lopettaneet puheena olevien maksujen tukemisen; säätiöiden tukemat tutkijat – tai oikeammin heidän organisaationsa – saavat

niitä maksaa, mutta säätiöiden rahaa niihin ei enää saa käyttää.²⁸

Vaikka värikuva-, lisäsivu- ja toimitusmaksujen tapaisten, ”piilotetuiksi kustannuksiksikin” (*hidden costs*) kutsuttujen maksujen monitoroiminen ei kuulunut projektin alkuperäisiin tavoitteisiin, projektissa saatiin tietoa myös näistä. Tulokset on ilmoitettu oheisessa taulukossa vuoden 2019 osalta.

Organisaatiokohtaisten maksujen vertailu ei tosin ole yksinkertaista, sillä Itä-Suomen yliopiston osalta mukaan on laskettu myös kielentarkastusmaksuja. Johtopäätös on silti ilmeinen: kirjoittajamaksujen lisäksi kustantajille maksetaan runsaasti pienempiä, värikuvamaksujen tapaisia maksuja, joiden kokonaismäärä nousee Suomen tapauksessa useisiin satoihin tuhansiin.²⁹ Asian voisi ilmaista myös siten, että jokaisen kirjoittajamaksuina maksetun euron takana piilottelee karkeasti arvioiden noin 10-20 sentin edestä muita julkaisemisen maksuja.

Ulkoisten rahoittajien osuus kirjoittajamaksuista

Kirjoittajamaksuihin pohjautuvaa liiketoimintamallia kutsutaan englanniksi usein ”author pays” -malliksi. Nimitys on sikäli harhaanjohtava, ettei maksua ainaakaan nk. ”rikkaan pohjoisessa” yleensä makseta tutkijan, vaan hänen organisaationsa kukkarosta. Laskua

27 Tähän liittyen, ks. Publikationskosten für Zeitschriftenartikel abseits von Open-Access-Publikationsfonds – Lost in Transformation? (Frick & Kaier, 2020)

28 Open access funding (Wellcome); The FWF’s Open Access Policy over the Last 15 Years – Developments and Outlook (Rieck, 2019)

29 Myös Tampereen yliopiston omassa seurannassaan saamat luvut ovat samansuuntaisia Turun ja Itä-Suomen yliopistojen kanssa.

Organisaatio	APC-maksut	Muut maksut	Yhteensä	Muut maksut %
Turun yliopisto	261 796 €	61 561 €	332 272 €	19 %
Itä-Suomen yliopisto	297 083 €	102 435 €	399 518 €	26 %
Jyväskylän yliopisto	101 937 €	11 292 €	113 229 €	10 %
	660 816 €	175 288 €	845 019 €	21 %

Muut julkaisemisen kustannukset eräissä pilottiorganisaatioissa vuonna 2019

Organisaatio	APC-maksut	SA:n maksamat	SA:n osuus %	Muiden ulk. rah. maksamat	Muiden ulk. rah. osuus %
Turun yliopisto	261 796 €	131 587 €	50 %	Tieto puuttuu	Tieto puuttuu
Itä-Suomen yliopisto	297 083 €	102 435 €	34 %	72 349 €	24 %

Suomen Akatemian rahoittamat kirjoittajamaksut Turun ja Itä-Suomen yliopistoissa vuonna 2019

ei myöskään yleensä kuittaa tutkimusorganisaatio, vaan Wellcome Trustin tai Suomen Akatemian tapainen tutkimusrahoittaja. Oikeammin olisikin puhua ”tutkimusrahoittaja maksaa” -mallista, tai silloin kun puhutaan valtiollisesta tutkimusrahoituksesta, ”valtio maksaa” -mallista.

Olennaista on myös huomata, ettei se, että artikkeli on julkaistu tietyn projektin yhteydessä automaattisesti tarkoita, että myös artikkelin kirjoittajamaksu olisi maksettu puheena olevan projektin budjetista; vastaava tai vastaavat kirjoittajat eivät näet aina toimi maksajina, ja kun kirjoittajia on useita, maksu saataan myös jakaa tai esimerkiksi kuitata toisen projektin budjetista. Itse asiassa kirjoittajamaksun maksanut taho selviää varmuudella vain organisaation tiliointitiedoista, joista myös seuraavat, Turun ja Itä-Suomen yliopistoja (2019) koskevat luvut ovat peräisin.

Kuten nähdään, muodostui Suomen Akatemian maksuosuus merkittäväksi molempien yliopistojen tapauksessa: Turussa Akatemia vastasi 50 % yliopiston kautta kulkeneista kirjoittajamaksuista, kun taas Itä-Suomen yliopistossa sen osuus oli noin kolmannes, kaiken ulkoisen rahoituksen osuuden noustessa lähemmäs 60 %:a. Vertailussa on kuitenkin huomioitava, että Itä-Suomen yliopistossa kirjoittajamaksuja on maksettu yliopiston perusrahoituksesta. Tämä luonnollisesti laskee Akatemian suhteellista osuutta ja selittää osaltaan myös eroa Turkuun nähden.

Niin tai näin, Suomen Akatemian voi Turun ja Itä-Suomen esimerkkien pohjalta olettaa tähän saakka rahoittaneen merkittävän osan suomalaisten yliopistojen maksamista kirjoittajamaksuista. Tulevaisuudessa

Akatemian tarkoituksena ei enää ole rahoittaa julkaisumaksuja suoraan, vaan organisaatioita odotetaan laskevan julkaisemisen kulut osaksi yleiskustannuksia. Näin organisaatiot voisivat jatkossa kanavoida Akatemian rahoitusta myös FinELibin neuvottelemiin transformatiivisiin sopimuksiin edellyttäen, että kyse on Plan S:n mukaisista avoimuuden kustannuksista.

Kirjoittajamaksutiedot VIRT-palveluun

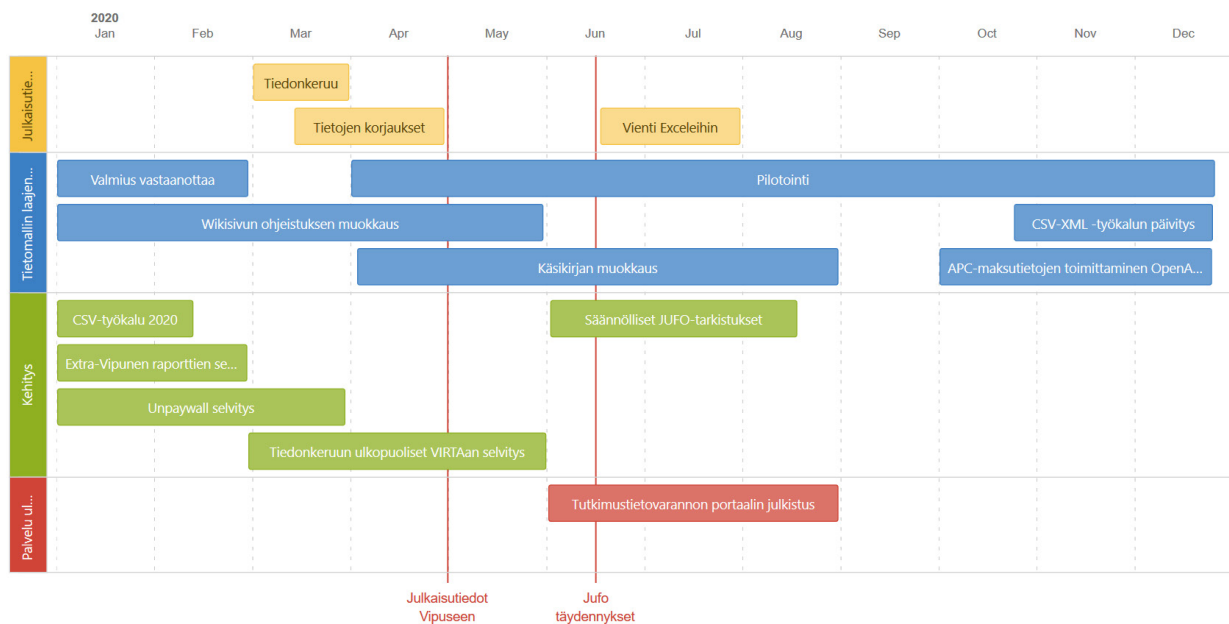
Pilotoinnin yhtenä tarkoituksena oli edistää kirjoittajamaksutietojen viemistä VIRTaan osana OKM:n julkaisutiedonkeruuta.³⁰ Erityisesti haluttiin selvittää, miten maksutietojen keräämistä ja raportoimista voitaisiin virtaviivaistaa ja automatisoida siten, että tutkijoiden ja kirjastojen tekemän manuaalinen työ vähenisi, samalla kun maksutietojen laatu paranisi. Yhteistyö VIRT-tietomallin laajentamisen asiantuntijaryhmän³¹ ja CSC:n kanssa muodostui tiiviiksi, ja pilotoinnista saatujen kokemusten valossa VIRT-palvelun uuteen, laajennettuun tietomalliin päätettiin lisätä oma kenttänsä paitsi maksumäärälle, myös maksuvuodelle. Näin siksi, ettei maksuvuosi välttämättä ole sama kuin julkaisuvuosi samoin kuin siksi, että Open APC edellyttää tietoa myös maksuvuodesta.

Maksutietojen raportointi VIRTaan tuli mahdolliseksi vuoden 2020 alussa,³² ja vaikutti tietojen toimittamista ehdittykään kokeilemaan projektissa, organisaatioiden on mahdollista ryhtyä siirtämään maksutietoja yllä olevan aikataulun mukaisesti.

30 Korkeakoulutuksen ja tutkimuksen tilastot (Opetus- ja kulttuuriministeriö)

31 VIRT-tietomallin laajentamisen asiantuntijaryhmä (VIRT-julkaisutietopalvelu)

32 Julkaisutiedonkeruussa sekä maksumäärä että maksuvuosi tulevat tämänhetkisen suunnitelman mukaisesti olemaan organisaatioille vapaaehtoisia tietoja. Molempien tietojen ilmoittamista kuitenkin suositellaan, jotta tiedot pystytään mahdollisimman kattavasti siirtämään eteenpäin Open APC palveluun.

VIRT A-julkaisutietopalvelun suunnitelma 2020.

Lähde: <https://wiki.eduuni.fi/display/cscvirtajtp/VIRT A-julkaisutietopalvelun+suunnitelma+2020>

Maksutietoja ei CSC:n mukaan toistaiseksi ole tarkoitettu validoida, mutta erilaisia tarkistuksia voidaan lisätä myöhemmin.

Oma kysymyksensä on, tulisiko VIRT A-palveluun (sekä tutkimustietojärjestelmiin) voida raportoida jatkossa myös muita artikkelin julkaisemiseen liittyviä maksuja (värikuvamaksut, toimitusmaksut jne.) tai rahoituslähdetä koskevia tietoja? Koska Suomen Akatemian täytyy jatkossa voida identifioida tarkasti Plan S:n mukaiset julkaisut ja niihin liittyvät mahdolliset kirjoittajamaksut, tulisi vähintään viimeksi mainittua lisäystä harkita vakavasti. Käytännössä tämä tarkoittaisi erillisen rahoittajakentän/-kenttien lisäämistä sekä erillisen rahoittajakoodiston käyttöönottoa.

Olennaista on myös varmistaa, että väärin kirjoitetut kustantanimet korjataan ja eri nimimuodot yhtenäistetään. Nykyisellään näin ei ole, mikä vaikeuttaa tietojen hyödyntämistä, etenkin kun maksutietojen tarkastelua ja vertailua tehdään suuressa määrin juuri kustantajatasolla.

Tutkimustietojärjestelmät maksuseurannan apuna

Kun puhutaan maksuseurannan sujuvoittamisesta, kohdistuu etenkin tutkimustietojärjestelmiin ja julkaisutietojen tallennuspalveluihin merkittäviä odotuksia. Maksutietojen keruun yhdistäminen julkaisutiedonkeruuseen helpottaisi maksuseurannan hallinnointia, samalla kun se vähentäisi tietojen kirjaamiseen liittyvää manuaalista työtä ja parantaisi niiden laatua. Tutkimustietojärjestelmiin kirjatut maksutiedot siirtyisivät myös automaattisesti VIRT Aan ja sieltä jatkossa

myös uuteen Tiedejatutkimus.fi- palveluun (valtakunnallinen tutkimustietovaranto) sekä Open APC-palveluun.

Se, millä aikataululla ja missä määrin tutkimustietojärjestelmiä sekä muita palveluita voidaan ryhtyä hyödyntämään maksuseurannassa, riippuu organisaation käyttämästä järjestelmästä:

1. *Converis-tutkimustietojärjestelmä* on pitkälti muokattavissa ja sitä käyttävät organisaatiot (ÅA, JYU, TY, LUT) voivat lisätä tarvitsemansa kentät itse. Esimerkiksi Jyväskylän ja Turun yliopistot ovat lisänneet Converikseen kentät maksusummalle ja -vuodelle sekä vieneet vuoden 2019 kirjoittajamaksutietonsa järjestelmään jo kirjoitushetkellä.
2. Elsevierin toimittama *Pure-tutkimustietojärjestelmä* mahdollistaa jo tällä hetkellä kirjoittajamaksun tallentamisen. Pureen kirjatut kirjoittajamaksut siirtyvät näin ollen automaattisesti VIRT A-palveluun osana julkaisun muita metatietoja. Ongelmana kuitenkin on, ettei Puressa ole toistaiseksi omaa kenttää maksuvuodelle. Suomalaisten Pure-käyttäjien yhteenliittymänä toimiva FIPure-kehitysryhmä on kuitenkin tehnyt Elsevierille pyynnön kirjoittajamaksun maksuvuotta koskevan kentän lisäämisestä. Tämän lisäksi Hanken on pyytänyt lisäämään Pureen kentät myös maksun viitetiedoille, rahoituslähteelle sekä muille julkaisemisen maksuille. Se, missä määrin mainitut lisäkentät tulevat realisoitumaan, on kuitenkin kirjoitushetkellä avoin kysymys.

3. *SoleTM-tutkimustietojärjestelmä* ei toistaiseksi tue maksutietojen tallentamista. Järjestelmän toimittajan mukaan mahdollisuus kirjoittajamaksutietojen kirjaamiseen lisätään järjestelmään seuraavan päivityksen yhteydessä vuonna 2021. Erillisten kenttien lisääminen maksumäärälle ja -vuodelle olisi toimittajan mukaan mahdollista aikaisemminkin, mutta vaatisi organisaatioiden taholta tulevaa yhteistä toimeksiantoa.
4. CSC:n toteuttamassa *JUSTUS-julkaisutietojen tallennuspalvelussa* kirjoittajamaksutietojen sisällyttäminen tutkimusjulkaisujen muihin metatietoihin tuli mahdolliseksi vuoden 2020 lopulla.

Tiivistäen: osa tutkimustietojärjestelmistä taipuu jo nyt kokonaan tai osin maksutietojen seurantaan ja lähitulevaisuudessa tilanteen voi olettaa kohentuvan entisestään. Tutkimustietojärjestelmien muokkaaminen on tosin Converista lukuun ottamatta hankalaa, eikä kirjoittajamaksuihin liittyvien uusien kenttien lisääminen liene esimerkiksi Elsevierin prioriteettina – tai yksiselitteisesti edes intresseissä. Riskinä myös on, että mikäli järjestelmiin ei saada kaikkia tarvittavia kenttiä, voidaan päätyä kaksinkertaiseen järjestelyyn, jossa kirjoittajamaksut tosin kirjataan tutkimustietojärjestelmään, mutta jossa varsinainen maksuseuranta toteutetaan edelleen esimerkiksi Excelin avulla.

Kuten yllä jo viitattiin, järjestelmien käyttäjäyhteisöt (FIPure jne.) voivat kuitenkin painostaa toimittajia, ja maksuseurannan näkökulma on hyvä pitää mielessä myös järjestelmiä kilpailutettaessa. On myös syytä pohtia, lisääkö maksutiedot järjestelmiin tulevaisuudessa sitä mukaan, kun niitä saadaan, vai esimerkiksi kvartaaleittain, puolivuositain tai vuoden lopussa? Vastaus tähän kysymykseen riippuu paitsi organisaation omista prosesseista, myös siitä, miten julkaisemisen kustannusten kansallinen seuranta halutaan jatkossa toteuttaa. Jos puhutaan datan hyödyntämisestä, on vastaus kuitenkin ilmeinen: mieluummin ”pitkin matkaa” kuin kerran vuodessa isoina paketteina.

Johtopäätökset

Yhteenvedon voi todeta, että pilotointi tuotti runsaasti tietoa siitä, miten kirjoittajamaksutietojen seuranta voidaan kehittää niin organisaatiotasolla kuin kansallisestikin. Etenkin seuraavat johtopäätökset on syytä nostaa esiin:

Seurannan merkitys

Julkaisemisen kustannusten seuranta koetaan tärkeäksi. Pilottiorganisaatioiden ja useiden muiden seurantaan jo toteuttavien organisaatioiden kokemuksen on, että maksuseuranta auttaa kasvattamaan kustannus- ja hyötytietoisuutta ja helpottaa päätöksentekoa. Myös kansalliset ja sitä laajemmat tavoitteet läpinäkyvyyden lisäämisestä koettiin tärkeiksi.

Keskustelun ja yhteistyön tärkeys

Toimivat organisaatiokohtaiset ja kansalliset ratkaisut löydetään yhdessä keskustellen sekä tietoa ja kokemuksia jakamalla. Erityisesti on jatkettava keskustelua tulevaisuuden tiedontarpeista, maksutietojen automaattisesta siirtymisestä kansalliseen tietovarantoon sekä kansallisella tasolla toteuttavan seurannan organisaatiosta ja työnjaosta.

Kysymys aikataulusta on kriittinen

Läpinäkyvyyttä ja maksuseurannan avulla saatua dataa tarvitaan kipeästi juuri nyt meneillään olevan siirtymän tueksi ja mallintamiseksi.

Seurannan vaatimat resurssit

Sopivan seurantajärjestelmän perustaminen vaatii alussa jonkin verran aikaa, mutta kun prosessi on saatu luotua, on seuranta yleensä toiminut hyvin ja isoimminkin organisaatioissa kohtuullisin resurssein.

Yksi koko ei sovi kaikille

Koska organisaatiot ovat erilaisia, kukin joutuu luomaan (ja saa luoda) omiin tarpeisiinsa ja rakenteisiinsa parhaiten sopivan seurantaprosessin.

Yksinkertainen on kaunista

Hyvin toimiva seurantajärjestelmä on yleensä myös suoraviivainen. Jos organisaatiolla on vain vähän kirjoittajamaksullisia artikkeleita, monitorointiprosessia ei kannata rakentaa liian raskaaksi.

Yhteistyö taloushallinnon kanssa on olennaista

Ensisijaisen tärkeää on kouluttaa ostolaskujen käsitteittä tunnistamaan kirjoittajamaksut ja myöhemmin tukea heitä tässä.

Tiedottaminen

Tiedottamista tutkijoille ja seurannan keskeisille toimijoille (hakemusten valmistelijat, laskujen tarkastajat, TKI-toimijat, jne.) on harvoin liikaa, etenkin

kun kirjoittajamaksut ja niiden seuranta ovat monille edelleen vieras asia.

Hyvin suunniteltu on puoliksi tehty

Organisaation omien tiedontarpeiden hahmottamiseen sekä prosessin suunnitteluun kannattaa käyttää aikaa.

Seurannan kattavuus

Osa maksuista jää hyvinkin toteutetussa seurannassa todennäköisesti pimentoon. Täydellistä kattavuutta olennaisempaa kuitenkin on, että suurin tai vähintäänkin merkittävä osa maksuista saadaan rekisteröityä. Kääntäen: vähänkin dataa on parempi kuin ei lainkaan dataa – mutta vain, jos kyse on laadukkaasta datasta.

Maksukorteilla maksetut kirjoittajamaksut

Myös maksukorteilla maksettuja kirjoittajamaksuja on mahdollista seurata onnistuneesti.

Tietojen rikastaminen

Tietoja rikastaessa on parempi kerätä liikaa kuin liian vähän tietoja.

Open APC

Maksutietojen vieminen Open APC:hen on helppoa ja hyödyttää organisaatioita tarjoamalla valmiita analyysejä, maksudatan visualisointia ja näkyvyyttä. Open APC ei tosin voi täysin korvata kansallisia tai organisaatiokohtaisia raportointitarpeita, mutta kansallisesta näkökulmasta samoin kuin läpinäkyvyyden kannalta on erittäin toivottavaa, että organisaatiot toimittaisivat maksudatansa palveluun.

Tutkimustietojärjestelmät

Maksutietojen kirjaaminen tutkimustietojärjestelmiin tulee sujuvoittamaan prosessia ja helpottamaan maksutietojen hallinnointia. Uusien maksutietokenttien lisääminen tutkimustietojärjestelmiin ei kuitenkaan aina ole yksinkertaista eikä itsestään selvästi järjestelmän toimittajien intresseissä.

Miten tästä eteenpäin? Suosituksia maksuseurannan sujuvoittamiseksi ja maksutietojen läpinäkyvyyden lisäämiseksi

Seuraavassa käydään läpi projektista kumpuavia suosituksia. Koska osa suosituksista on verrattain yleisellä tasolla, on luvun loppuun koottu vielä yhteenveto toimijakohtaisista toimenpidesuosituksista. Jälkimmäistä voi lukea myös vastauksena kysymykseen: mitä eri toimijoiden tulisi tehdä itsenäisesti ja yhteistyössä muiden kanssa, että Avoimen saatavuuden kansallisessa julistuksessa ja kansallisessa osalinjauksessa mainitut tavoitteet muuttuisivat todellisuudeksi.

Yleisiä suosituksia

Keskustelua eri sidosryhmien kesken jatkettava

Vaikka maksuseurannan kehitys on ollut ripeää ja tähän mennessä otetut askeleet oikeansuuntaisia, tulee keskustelua kansallisen tason seurannan kehittämistä sekä erilaisista tiedontarpeista jatkaa yhteistyössä eri organisaatioiden ja sidosryhmien (OKM:n, Suomen

Akatemian, TSV:n, FinELibin, kustantajien jne.) kanssa.

Jokaiseen organisaatioon tilipaikka tai tilipaikat

Raportti yhtyy Suomen yliopistokirjastojen verkosto FUNin tosin vain yliopistokirjastoja koskeneeseen suositukseen, että organisaatiot perustavat maksutietojen keruuta varten oman tilinsä tai kustannuspaikkansa. Mikäli kustannuspaikan tai -paikkojen perustaminen ei ole mahdollista, voidaan pohtia vaihtoehtoisia tapoja seurannan toteuttamiseksi.

Keskitettyjä rahastoja ja rahoitusta seurantaan helpottamaan

Raportti yhtyy FUNin vuonna 2017 asettaman työryhmän suositukseen, että organisaatiot perustaisivat rahastoja APC-maksujen sekä muiden avoimen julkaisemisen maksujen maksamista varten tai ryhtyisivät

maksamaan kirjoittajamaksuja keskitetysti. Rahastot ja keskitetty maksaminen paitsi helpottavat maksujen seuraamista, myös lisäävät avoimen julkaisemisen tunnettuutta.

Rahoituksen ehtoja on hyvä tarkastella sekä yksittäisen tutkijan että meneillään olevan transformaation näkökulmasta. Ensinnä mainitussa tarkastelussa kysytään ovatko rahoituksen ehdot tasapuolisia, toisin sanoen kohtelevatko ne samalla tavalla eri uravaiheissa olevia tai eri alojen tutkijoita. Jälkimmäisessä taas pohditaan, ovatko rahoituksen ehdot linjassa organisaation omien ja kansallisten avoimen julkaisemisen linjauksien kanssa. Avainkysymys on: suosivatko rahaston/rahoituksen ehdot isoja, markkinoita oligopolin tapaan hallitsevia kustantajia vai pikemminkin uusia ja innovatiivisia OA-kustantajia?

Muiden julkaisemisen kustannusten seuraaminen

Raportti suosittelee, että organisaatiot alkaisivat kirjoittajamaksujen lisäksi seurata myös julkaisemisen ”piilokustannuksia”, toisin sanoen värikuva- ja sivumaksujen tapaisia, huomattavan isoiksi paisuneita maksuja, joiden rahoittamisesta kasvava joukko kansainvälisiä rahoittajia pyrkii irtautumaan. Keskusteltavaksi jää, tulisiko myös tällaisia maksuja voida tallentaa tutkimustietojärjestelmiin ja kerätä VIRTAAn sekä, jos päädytään toiseen ratkaisuun, miten tällaisten kustannusten raportointi ja julkaiseminen tapahtuisi.

Transformatiivisten sopimusten kautta julkaistujen artikkeleiden hintatietojen julkistaminen

Raportti suosittelee, että FinELib ryhtyy toimiin transformatiivisten sopimusten piiriin kuuluvien artikkeleiden keskihintojen julkaisemiseksi. Käytännössä tämä tarkoittaa, että hintatietojen julkaisemista tällä hetkellä vaikeuttavat esteet poistetaan neuvotteluteitse. Lupaavimman väylän keskihintojen julkaisemiseen tarjoaa Open APC:n uusi transformatiivisten sopimusten tietokanta, johon on äskettäin alettu keräämään organisaatiokohtaisia keskihintoja.

Minimitietokentät

Vaikka kukin organisaatio järjestää maksutietojen keruun haluamallaan tavalla, on olennaista, että kaikki organisaatiot raportoivat tietyt, kansallisella tasolla päätetyt ja yhteismitalliset vähimmäistiedot. Raportin suosituksena on, että ainakin seuraavat kirjoittajamaksuihin liittyvät artikkelikohtaiset tiedot raportoidaan:

1. Kirjoittajamaksun määrä euroissa sisältäen ALV:n ja mahdolliset alennukset (esimerkiksi tieteellisten seurojen jäsenyyden nojalla saadut alennukset). Kirjoittajamaksuun EI kuitenkaan sisällytetä ylisivu- tai värikuvamaksujen tapaisia maksuja tai mitään muitakaan maksuja (esim. nk. corrigendat). Vain standardimuotoiset kirjoittajamaksut raportoidaan. Toisin sanoen: ”lisämaksuttomien” avointen artikkeleiden jälkikäteen laskettuja hintoja ei raportoida. Jos kirjoittajamaksu on jaettu usean eri kirjoittajan tai organisaation kesken, tulee yhden organisaation raportoida koko summa. Mikäli organisaation taloushallinto ei ole muuttanut maksun summaa euromääräiseksi, suositellaan päiväkohtaisen muuntokurssin käyttämistä.
2. Kirjoittajamaksun maksuvuosi
3. Artikkelin DOI-tunniste
4. Tieto siitä, onko artikkeli julkaistu täysin avoimessa vai hybridilehdessä

Mikäli artikkelilla ei ole DOI-tunnistetta, raportoidaan myös seuraava kentät:

1. Kustantajan nimi
2. Artikkelin nimi
3. ISSN
4. URL

Kirjoittajamaksujen keruun ja julkaisutiedon keruun integroiminen

Projekti suosittelee, että organisaatiot siirtyvät hyödyntämään tutkimustietojärjestelmiä, julkaisurekisteriä tms. kirjoittajamaksujen hallinnoimisessa ja rekisteröimisessä. Muista järjestelmistä saatavien kuvailutietojen hyödyntäminen vähentää päällekkäistä työtä, parantaa datan laatua sekä mahdollistaa maksutietojen automaattisen siirtymisen VIRTA-palveluun. Koska toistaiseksi vain osa järjestelmistä sallii maksutietojen kirjaamisen (tai mahdollistaa sen vain rajoitetusti), on ensimmäisenä tehtävänä järjestelmien kehittäminen. Tarvitaan siis yhteistyötä järjestelmien toimittajien, suomalaisten kehittäjäyhteisöjen sekä hankinnasta vastaavien tahojen kanssa.

Kirjoittajamaksutiedot VIRTAan

Raportin suosituksena on, että organisaatiot raportoivat julkaisumaksunsa VIRTAan osana normaalia julkaisutietojen keruuta (tai erillisellä CSV-tiedostolla). VIRTA-palvelusta organisaatioiden maksutiedot siirtyvät automaattisesti erilaisiin ulkoisiin palveluihin, kuten Open APC:hen ja jatkossa myös Tiedeja-tutkimus.fi -palveluun.

Kenttä	Kuvaus	Huom.
Julkaisumaksu	Kustantajalle maksetun APC-maksun määrä verot ja mahdolliset alennuksen mukaanlukien.	Jos maksu on jaettu, vain yksi organisaatio raportoi maksun. Ei corrigenda-, offsetting-tms. maksuja, ei voucher tms. Ei voi olla 0 €.
Julkaisumaksuvuosi	Vuosi, jolloin julkaisumaksu maksettu	
Avoin saatavuus	Koodi: ei vastausta, OA, hybridi, viivästetty OA	
* Julkaisumaksun rahoittaja	Rahoittajakoodi	Voiko ilmoittaa useita, jos maksua on tuettu useasta eri lähteestä?
* Tutkimuksen rahoittaja	Rahoittajakoodi	Voi olla eri kuin julkaisumaksun rahoittaja.
* Muut julkaisemisen kustannukset	Page charge, submission fee etc.	Eivät välttämättä avoimen saatavuuden kustannuksia.
* Selite	Esim. alennukset	
* BPC (Book Processing Charge)		Voidaanko raportoida "Julkaisumaksu"-kenttään? Erottelu julkaisutyyppin perusteella.

*Raportin suosittelemat lisäkentät VIRTAAan**

Lisäkenttiä VIRTAAan

Raportin suosituksena on, että VIRTAAan lisätään nykyisten maksutietoihin liittyvien kenttien lisäksi myös erilliset rahoittaja- ja selitekentät (merkitty yllä olevaan taulukkoon tähdellä). Olisi myös syytä pohdita, tulisiko VIRTAA-tietomallin mahdollistaa jatkossa myös muiden julkaisemisen maksujen sekä BPC-maksujen (kirjan käsittelymaksujen) raportointi.

Kirjoittajamaksutiedot Open APC:hen

Raportti suosittelee, että suomalaiset tutkimusorganisaatiot vievät kirjoittajamaksutietonsa Open APC-palveluun. Tämä suositus on kirjattu myös suomalaisen tutkimusyhteisön kansalliseen linjaukseen ja toimenpideohjelmaan 2020–2025, jonka mukaan ”viimeistään vuonna 2022 tutkimusorganisaatiot ja FinELib huolehtivat, että Suomen APC-maksutiedot ovat mukana Open APC:ssa”.

Tietojen toimittaminen palveluun on yksinkertaista, ja vuoden 2020 lopusta lähtien maksutietonsa VIRTAAan toimittaneiden organisaatioiden tiedot siirtyvät keskitetysti ja automaattisesti Open APC-palveluun. Koska Open APC deduplikoi maksutietoja, organisaatiot voivat kuitenkin edelleen toimittaa tietoja palveluun myös itsenäisesti.

Ohjeet maksutietojen toimittamiseen sekä kuvaukset pakollisista kentistä löytyvät Open APC-palvelun GitHub-dokumentaatiosta sekä FinELibin ekstranetistä.³³

Kirjoittajamaksujen arvioiminen julkaisudatan perusteella

Mikäli kirjoittajamaksutietoja ei ole saatavilla, voidaan organisaation avoimen julkaisemisen kustannuksia myös arvioida joko kustantajien toimittaman julkaisudatan tai VIRTAA-julkaisudatan perusteella. Edellytyksenä tällöin on, että:

- Julkaisu on ositettu, ts. yksi julkaisu esiintyy aineistossa vain kerran;
- Voidaan tietää tai arvioida kuinka moni tai kuinka suuri osa kyseisen organisaation nimiin laitetuista artikkeleista on julkaistu kirjoittajamaksuja perivissä avoimissa julkaisukanavissa;
- Käytettävissä on luotettavaa ja puheena olevaan organisaatioon sovellettavissa olevaa tietoa keskimääräisistä ja reaalisista APC-maksuista (Open APC).
- Voidaan esittää valistunut arvaus siitä, kuinka suuri osa edellä viitattujen artikkeleiden kirjoittajamaksuista on maksettu kyseiseen organisaatioon kuuluvien tutkijoiden toimesta. Tämän arvioiminen on käytännössä vaikeaa, sillä vaikka aineistosta voitaisiin seuloa vastaavat kirjoittajat (VIRTAA-datasta ei voida, mutta arvioina on pidetty 60 %:a) ei vastaavan kirjoittajan ja APC-maksun maksajan välille kuitenkaan automaattisesti voida vetää yhtäläisyysmerkkejä. Kirjoittajamaksun on voinut maksaa joku muu, maksu on voitu jakaa useamman kirjoittajan kesken tai kirjoittaja on saattanut saada kirjoittajamaksuun alennuksen (seurajäsenyyden

33 Ks. erityisesti Mikko Pennasen tekemät selkeät ohjeet Open APC-siirtotiedoston tekemiseen.

perusteella), jolloin edes tieto vastaavien kirjoittajien tarkasta määrästä ei vielä ratkaise ongelmaa.

Näin saadut arviot ovat siis parhaimmillaankin karkeita, eikä arvion tekemistä helpota, että VIRTAn palvelun kustantajatiedot ovat toistaiseksi sangen puutteellisia tai oikeammin epäyhtenäisiä (samasta kustantajasta esiintyy lukuisia eri nimimuotoja toisin kuin Open APC -palvelussa, jossa kustantajien nimet on yhtenäistetty).³⁴ Mutta ellei mitään muuta tapaa julkaisukustannusten seurantaan ole olemassa, kannattaa organisaation joka tapauksessa pohtia APC-maksuihin käytetyn rahamäärän arvioimista VIRTAn datan ja Open APC -palvelun avustuksella.

Mikäli arviota halutaan laajentaa ylisivu- ja värikuva-maksujen tapaisiin kustannuksiin, voidaan hyödyntää raportissa aikaisemmin esitettyä arviota. Kirjoittajamaksujen päälle tuleva ”piilokulujen” kerroin voisi näin olla 1,1–1,2.

Kansallisten kokonaiskustannusten seuranta – lähtötasokartoitus ja jatkuva seuranta

Tutkimusjulkaisujen avointa saatavuutta käsittelevän kansallisen osalinjauksen (tieteelliset artikkelit ja konferenssijulkaisut) mukaan *Tutkimusjulkaisujen saatavuuden kokonaiskustannukset pysyvät korkeintaan nykyistä vastavalla tasolla avoimeen saatavuuteen siirryttäessä. Kokonaiskustannusten arvioinnissa otetaan huomioon kaikki nykyiset kustannukset ja tutkimuksen kokonaismäärä.*³⁵

Lähtötilanteen kartoitus ja jatkuva seuranta annetaan Kansalliskirjaston tehtäväksi toteamalla, että *Vuoden 2020 aikana Kansalliskirjasto arvioi yhteistyössä tutkimusorganisaatioiden kanssa suomalaisten tutkimusjulkaisujen saatavuuden kokonaiskustannukset tutkimusorganisaatioille. Lisäksi Kansalliskirjasto arvioi avoimuuden kustannukset kotimaisille tiedekustantajille. Selvityksessä huomioidaan jo syntyneet avoimen saatavuuden kustannukset. – – Kansalliskirjasto seuraa vuosittain tutkimusjulkaisujen saatavuuden kokonaiskustannuksia ja kustannusrakenteen muuttumista yhdessä tutkimusorganisaatioiden kanssa.*³⁶

Linjauksessa ei kuitenkaan oteta kantaa siihen, miten lähtökartoitus ja seuranta tulisi toteuttaa saatikka siihen, mitä kokonaiskustannuksilla oikein tulisi ymmärtää. Avoimeksi myös jää, miten tällainen Kansalliskirjaston/FinELibin perustehtävän ulkopuolelle jäävä, runsaasti aikaa vievä tehtävä resursoitaisiin tilanteessa, jossa FinELibin tehtävät muutoinkin ovat laajentuneet nopeasti.

Raportin suosituksena onkin, että TSV ja FinELib kokoavat yhdessä työryhmän, jonka tehtävänä on laatia suunnitelma siitä, miten mainitut alkukartoitus ja jatkuva seuranta toteutettaisiin. Suunnitelmassa on otettava kantaa mm. siihen:

- Mitä kokonaiskustannuksilla ymmärretään?
- Mitä kustannuksia halutaan ja voidaan seurata?
- Millä tarkkuudella tiedot kerätään?
- Miten ja milloin tietojen keräys toteutetaan niin, että voidaan hyödyntää jo olemassa olevia tietovirtoja sekä välttää päällekkäistä työtä?
- Mihin kerättävät tiedot tallennetaan?
- Millaista analyysiä tiedoista tuotetaan?
- Miten keruu ja jatkuva seuranta resursoidaan?

Haasteena on, että vaikka erilaisia karkeita arvioita kokonaiskustannuksista voidaan laatia helpostikin esimerkiksi raportin johtopäätösten pohjalta, edellyttää kokonaiskustannusten ja kustannusrakenteen muuttumisen monitoroiminen kattavaa ja laadukasta dataa, ei pelkästään kirjoittajamaksuista, vaan myös organisaatioiden suoraan tilaamista aineistoista.

Mikäli tahdotaan, että kokonaiskustannuksiin voitaisiin tulevaisuudessa muodostaa näkymiä uuden Tiedejatutkimus.fi-palvelun kautta, ratkaistavana on lisäksi useita erilaisten tietovirtojen yhdistämiseen liittyviä kysymyksiä.

Yhteenvedo toimijakohtaisista suosituksista

Raportti suosittaa, että:

Organisaatiot

- Kehittävät omiin sekä kansallisiin tarpeisiin soveltuvan seurantaprosessin, mikäli sitä ei vielä ole olemassa.
- Huolehtivat siitä, että maksutietojen seuraamisella on organisaation johdon tuki ja että monitorointi myös resursoidaan asianmukaisesti.
- Perustavat tarkoituksenmukaisen määrän tilejä julkaisemiseen liittyvien maksujen seuraamista varten tai mikäli tilien perustaminen ei ole mahdollista, pohtivat yhdessä taloushallinnon kanssa vaihtoehtoisia tapoja seurannan toteuttamiseksi.
- Varmistavat, että kirjaston ja talouspalveluiden väliselle yhteistyölle on olemassa riittävät edellytykset.
- Edellyttävät tutkimustietojärjestelmien toimittajilta, että nämä lisäävät järjestelmiinsä omat kentät vähintään APC-maksun määrälle, maksuvuodelle ja rahoittajatiedoille.
- Toimittavat kerätyt maksutiedot VIRTAn osana OKM:n julkaisutiedonkeruuta.
- Toimittavat maksutietonsa Open APC:hen joko itsenäisesti tai vuodesy 2021 lähtien VIRTAn palvelun kautta.
- Perustavat avoimen julkaisemisen rahastoja tai ryhtyvät maksamaan kirjoittajamaksuja keskitetysti,

34 Koska kustantajakenttä on jatkuvassa muutoksessa ja koska lehdet vaihtavat kustantajaa, ei kustantajanimien yhtenäistäminen sekään täysin ratkaise ongelmaa. Toisin sanoen historiallisen muutoksen esittäminen on haastavaa.

35 Tutkimusjulkaisujen avoin saatavuus (Avoimen tieteen koordinaatio, Tieteellisten seurain valtuuskunta, 2019)

36 Ks. yllä

mikäli tutkimuksen rahoittaja ei hyväksy kirjoittajamaksuja projektin kustannukseksi.

- Seuraavat jatkossa myös julkaisumaksuihin käytettyjen rahojen lähettä. Erityisen tärkeää on seurata Suomen Akatemian rahoittamia, Plan S:n mukaisia avoimuuden kustannuksia.
- Seuraavat tai vähintäänkin kiinnittävät huomiota myös muihin, värikuva- ja ylisivumaksujen tapaisiin julkaisemisen kustannuksiin.
- Edellyttävät omissa sopimuksissaan läpinäkyvyyttä (vaikka eivät saisikaan sitä) sekä suosivat kustantajia, jotka edistävät läpinäkyvyyden toteutumista.
- Viestivät maksuseurannan tavoitteista ja hyödyistä oman organisaationsa johdolle ja tutkijoille.
- Seuraavat edelleen myös maksualennusten saamista sekä avoimeksi ostettujen artikkeleiden avaamista.

FinELib

- Huolehtii siitä, että projektin yhteydessä tuotetut materiaalit (esim. webinaarien kalvosarjat, ohjeet, hyvät käytännöt jne.) saatetaan konsortion jäsenten saataville FinELibin ekstranetissä.
- Kokoo yhdessä TSV:n kanssa työryhmän, jonka tehtävänä on laatia suunnitelma siitä, miten Avoimen julkaisemisen linjauksessa mainitut lähtökartoitus ja jatkuva seuranta voitaisiin toteuttaa.
- Julkaisee kustantajien kanssa solmitut tiedelehtisopimukset ja niiden kokonaishinnat.
- Tallentaa kansainväliseen ESAC:n sopimusrekisteriin sinne soveltuvat FinELibin tiedelehtisopimukset.
- Pyrkii kustantajien kanssa käymissään neuvotteluissa siihen, että APC-laskuille saadaan tietyt minimietovaatimukset (DOI jne.) esim. aikaisemman julkaistun pohjoismaisen suosituksen mukaisesti.
- Käynnistää tarvittavat toimet transformatiivisten sopimusten piiriin kuuluvien artikkelimaksujen julkaisemiseksi.
- Pyrkii nostamaan kustantajien kanssa käymissään neuvotteluissa esiin myös nk. julkaisemisen ”piilokustannukset” (submission fee, colour charge jne.).

Suomen Akatemia

- Tiedottaa, miten Plan S:n mukaisten avoimuuden kulujen rahoittaminen aiotaan käytännössä

järjestää sekä millaisia vaatimuksia mainittujen kulujen seuraaminen organisaatioille asettaa.

- Keskustelee yhdessä organisaatioiden ja eri sidosryhmien kanssa, millä tavoin hanke- ja rahoittajatietoja voitaisiin tuoda VIRTJA-julkaisutietopalveluun nykyistä systemaattisemmin (erillinen rahoittajakenttä, rahoittajien organisaatiotunnukset jne.).
- Tiivistää yhteistyötään keskeisten, avoimeen julkaisemiseen liittyvien sidosryhmien kanssa
- Huomioi rahoitusmallissaan myös transformatiivisten sopimusten kautta julkaistut tieteelliset artikkelit.
- Pohtii, onko jatkossa perusteltua jatkaa värikuva- ja ylisivumaksujen tapaisen muiden julkaisemisen kulujen rahoittamista.

TSV

- Pitää yllä avoimen julkaisemisen kustannuksista käytävää keskustelua sekä tiedottaa säännöllisesti (vuosittain) kansallisen tason seurannan ja keruun tuloksista.
- Kokoo yhdessä FinELibin kanssa työryhmän, jonka tehtävänä on laatia suunnitelma siitä, miten Avoimen julkaisemisen linjauksessa mainitut lähtökartoitus ja jatkuva seuranta voitaisiin toteuttaa.

CSC

- Varmistaa, että FinELib-konsortion sekä tiedelehtineuvottelujen kannalta olennainen kustantajatieto saadaan VIRTJA-palvelusta mahdollisimman yhdenmukaisena.
- Jatkaa VIRTJA-palvelun kehittämistä siten, että maksutietojen kansalliselle seurannalle luodaan riittävät edellytykset. Olennaista on ratkaista rahoittajatietojen raportoimiseen liittyvät haasteet.
- Huolehtii siitä, että suomalaisten organisaatioiden APC-maksutiedot siirtyvät jatkossa keskitetyksi Open APC -tietokantaan VIRTJA-palvelun kautta.
- Selvittää, millä tavoin VIRTJA-palveluun siirtyviä julkaisumaksutietoja voidaan jatkossa validoida.
- Sopii yhdessä FinELibin kanssa prosessissa, jonka avulla transformatiivisten sopimusten piirissä julkaistujen artikkeleiden maksutiedot voidaan siirtää VIRTJA-palveluun.

2020

- VIRT-palvelu valmis ottamaan vastaan maksutietoja
- Ensimmäiset maksutiedot VIRTaan
- Maksutietojen toimittaminen OpenAPC:hen jatkuu (alkuvuodesta 2020 mukana kuusi suomalaista organisaatiota)
- Tutkimustietovarannon portaalin julkistus
- Maksutietojen siirto VIRTaan mahdolliseksi JUSTUS-palvelun avulla

2021

- Maksutietojen toimittaminen VIRTaan ja OpenAPC:hen jatkuu
- Puuttuvat maksutietokentät Pureen (?) ja SoleCrisin uuteen versioon
- Kansallinen lähtötasokartoitus ja seuranta
- Rahoittajatiedot osaksi VIRT-tietomallia
- Tutkimustietovaranto kehittyä
- Transformatiivisten sopimusten organisaatiokohtaiset artikkelihinnat OpenAPC:hen

2022

- Kaikkien tutkimusorganisaatioiden maksutiedot OpenAPC:hen
- Kaksinkertaisista seurantajärjestelmistä päästy pääosin eroon
- Keskitetty maksaminen ja avoimen julkaiseminen rahastot yleistyneet, maksujen seuranta ja hallinnointi helpottuneet

Maksuseurannan kehittämisen tavoiteaikataulu

Executive summary

This report is the result of a project undertaken by the FinELib consortium in 2019–2020 to explore the motivations and challenges associated with the monitoring of APC (Article Processing Charge) expenditure among its member organisations. The Executive Summary presented here summarises the key conclusions of the project while also highlighting some of the actions institutions and stakeholders are urged to take to further promote the monitoring of APCs.

Conclusions

Current State of OA Monitoring in Finland

Monitoring APC spending is considered to be important by Finnish HEIs and research institutes. In 2019, 12 out of 14 Finnish universities were centrally monitoring APCs, while a number of universities of applied sciences and research institutes were setting up their processes for successful APC tracking. Key motivations for institutions to monitor APCs were supporting budgeting; supporting negotiations with publishers on open access (OA); and raising awareness of the costs associated with OA.

Roles and Responsibilities

As elsewhere, the monitoring and tracking of OA spending has presented Finnish institutions with new challenges and roles. To a large extent, the monitoring is managed by libraries but requires coordination with several other stakeholder groups including but not limited to accounts departments, funders, institutional leadership, the FinELib consortium, publishers, and a range of collaborative networks.

Models and Approaches

Models under which institutions approach APC monitoring and the level of institutional investment differ – and must be allowed to differ – from organisation to organisation. What matters is that institutions and stakeholders agree on standards and minimum data requirements to ensure consistency and comparability.

Planning

Organisations participating in the pilot seemed agreed that the time spent on planning and identifying the mechanisms of successful APC tracking is rarely time wasted.

Urgency of obtaining better APC data

There is an urgent need for improved monitoring and better APC data to support the ongoing transition to more sustainable open access. However, it is worth keeping in mind that even the most advanced monitoring can scarcely cover all APCs, but that some data is often better than no data at all – but only if it is good data.

Where do the Finnish APCs go to?

Based on the data submitted to Open APC, most APCs paid by Finnish institutions appear to go towards fully OA journals, which represent approximately 2/3 of the total APC spend. The remaining 1/3 of the APC expenditure, goes towards hybrid journals. The average APC paid by Finnish institutions in 2019 was €1 639. Making one's work openly available in hybrid journals continues to be more expensive, with an average APC of €1 857, compared with €1 531 for fully OA journals despite the fact that the former continue to generate revenue through subscriptions.

Where does the money come from?

The funding for APCs comes from multiple sources: funders, departmental budgets, institutional OA funds, and, on rare occasions, from private sources. For universities, the Academy of Finland was by far the biggest APC funder, accounting in some cases for about 50% of an institution's reported total APC expenditure.

"APCs in the wild"

While many institutions have well-established mechanisms in place for successful monitoring, comparisons with the data provided by publishers show that there remain a high number of APCs "in the wild", that is: individual APCs supported by ad-hoc sources that institutions struggle to keep track of and that they often remain unaware of. The data supplied by publishers also suggests that APCs paid in the wild might be more common for fully OA titles.

Other "invisible costs"

While most Finnish expenditure associated with journal publishing goes towards APCs, institutions also pay substantial amounts in other publication-related charges such as page and colour charges. In fact, it

would appear that for every euro paid in APCs, another 10 to 20 cents go towards publishers in page and colour charges etc. As these charges are rarely tracked and often fall outside the view of institutions, they can be appropriately referred to as “invisible costs”.

Total APC expenditure of Finnish institutions

In the absence of detailed data, estimating the total APC expenditure of Finnish institutions is difficult. However, based on available data, it can be assumed that in 2019, the Finnish expenditure on APCs amounted to €3 million, if not more. As for other publishing charges, it can be estimated that €0.3-€0.5 million went towards publishers.

Managing the future – the implications of Plan S and transformative agreements

Plan S, signed by the Academy of Finland, and transformative agreements negotiated by the FinELib consortium will set new requirements for the monitoring of future APC expenditure. On one hand, institutions are expected to keep track of their OA spending to comply with funder policies; on the other, the new OA agreements designed to cover APCs for affiliated corresponding authors streamline APC management and monitoring, while at the same time highlighting the need for a better understanding of the increasingly complex landscape of OA funding streams.

Recommendations

To further support the management and monitoring of APCs, institutions and stakeholders are encouraged to:

- Keep up the dialogue and work towards a common set of goals and requirements.
- Set up specific accounts and accounting codes to enable tracking.
- Adopt an iterative approach to APC monitoring to ensure ongoing reflection and adaptation.
- Set up institutional OA funds to reduce the administrative burden and to provide more clarity on APC spending.

- Agree on minimum data elements. To allow compliance with the Open APC initiative, these should include: the amount of APC in € including VAT and additional fees; the year of payment; DOI; article type (whether the article was published in a hybrid journal or in a fully OA one).
- Take advantage of the opportunities offered by Current Research Information Systems (CRIS) and equivalent for a more streamlined monitoring of APCs.
- Share their APC and other cost data with wider community through Open APC and the VIRTAPublication Information Service.
- Incorporate more OA-related fields into the VIRTAPublication Information Service to facilitate the monitoring of OA expenditure. For instance, is it worth discussing whether VIRTAShould also be able to accommodate funder information (funder’s name/ID and research project ID) as well as information on corresponding author? In addition, the quality of VIRTAdata should be further improved (especially as far as publisher names are concerned) to support decision-making and FinELib negotiations.
- Keep track of and to make visible other publication-related charges such as page and colour charges to promote transparency.
- Ask for real transparency from publishers and promote those which provide it.
- Make publicly available not just the terms of transformative agreements but also average costs per article (preferably by institution) on a relevant platform.
- Set up an expert group under the leadership of the Finnish National library to review the total costs of OA in 2020 for Finnish institutions. In addition, the group should draw up a plan for how the total costs of OA for Finland could be monitored on an ongoing basis.

Avainkäsitteet

[Kirjoittajamaksu](#) | [APC-maksu](#) | [avoimen julkaisemisen maksu](#) | [julkaisumaksu](#)
(*Article Processing Charge, Open Access Fee, Open Choice, publication fee jne.*) Kirjoittajamaksu on kustantajan perimä maksu, joka mahdollistaa yksittäisen artikkelin julkaisemisen avoimena. Maksun suuruus vaihtelee muutamasta kympestä useisiin tuhansiin euroihin asti. Suurien kansainvälisten kustantajien perimät kirjoittajamaksut ovat tyypillisesti 1500-3000 euron luokkaa.

Muut julkaisumaksut

Kirjoittajamaksun lisäksi osa kustantajista perii maksun mm. lisäsviivista tai värikuvista. Näihin maksuihin (joita peritään myös maksumuurin takana ilmestyvistä artikkeleista) kutsutaan tässä muiksi julkaisemisen maksuiksi.

Tilausmaksu

Maksu, jonka organisaatiot maksavat päästäkseen lukemaan maksumuurin takana julkaistua tilausmaksullista aineistoa (lehtipaketit, yksittäiset aineistot).

Hinta vs. kustannus

Hinta on summa, joka tuotteesta tai palvelusta maksetaan tai jonka palvelun tarjoaja siitä pyytää, kun taas kustannus on rahamäärä, joka kuluu tietyn palvelun, tässä tapauksessa artikkelin tuottamiseen. Hinnan ja kustannusten erotus muodostaa liikevoiton, joka muodostuu huomattavaksi useimpien suurten kansainvälisten kustantajien tapauksessa.

Täysin avoin | Full OA-lehti

Lehti, jonka kaikki sisältö on vapaasti luettavissa. Kirjoittajat voivat maksaa julkaisemisesta kirjoittajamaksun tai julkaiseminen voi olla tutkijalle ilmaista. Jälkimmäisessä tapauksessa lehden rahoitus tulee muista lähteistä, esimerkiksi tieteellisiltä seuroilta tai yliopistoilta.

Hybridilehti

Tilausmaksullinen lehti, joka sisältää myös avoimia artikkeleita. Kirjoittajat voivat valita avoimen julkaisemisen maksamalla kirjoittajamaksun tai julkaista maksumuurin takana, jolloin artikkeli on pelkästään tilaajien luettavissa. Hybridimallissa kustantaja saa tuloja sekä tilausmaksuista että kirjoittajamaksuista – järjestely, johon on viitattu englanniksi termillä double-dipping. Plan S sallii julkaisemisen hybridilehdissä vain siinä tapauksessa, että kustantaja on solminut transformatiivisia sopimuksia, joiden tarkoituksena muuttaa lehdet täysin avoimeksi kolmen vuoden siirtymäkauden jälkeen.

Transformatiivinen sopimus

(*Mallista riippuen: transitional | offsetting | PAR (publish-and-read) | RAP (read-and-publish) agreement*)

Sopimus, jonka tavoitteena on siirtyminen tilausmaksullisista avoimiin julkaisuihin. Julkaisemisen kustannukset katetaan tilausmaksuilla eikä tutkijoiden edellytetä maksavan erillisiä kirjoittajamaksuja.

FinELib

Suomalaisten yliopistojen, ammattikorkeakoulujen, tutkimuslaitosten ja yleisten kirjastojen muodostama konsortio, jonka tehtävä on turvata ja parantaa elektronisten aineistojen saatavuutta.

Plan S

Eurooppalaisten tutkimusrahoittajien muodostaman cOAlition S:n julkilausuma, jonka pyrkimyksenä on tehdä kaikista julkisella tutkimusrahoituksella rahoitetuista julkaisuista avoimia sekä toteuttaa julkaisujen avoimuus ilman kohtuuttomia kustannuksia.

Open APC

Bielefeldin yliopistonkirjaston hallinnoima palvelu, jonka kautta yliopistot, tutkimuslaitokset ja tutkimusrahoittajat voivat julkaista kirjoittajamaksutietojaan Open Database -lisenssillä.

Viittaukset

- Avoimen tieteen koordinaatio, Tieteellisten seurain valtuuskunta. (2019). Tutkimusjulkaisujen avoin saatavuus – Tutkimusyhteisön kansallinen linjaus ja toimenpideohjelma 2020–2025 (1): Lehti- ja konferenssiartikkeleiden avoimen saatavuuden osalinjaus. Noudettu osoitteesta <https://avointiede.fi/sites/default/files/2020-03/julkaisujenavoinSaatavuus2019.pdf>
- Barbers, I.;Kalinna, N.;& Mittermaier, B. (23. 4. 2018). Data-Driven Transition: Joint Reporting of Subscription Expenditure and Publication Costs. *A special issue of Publications, 2018*(Publications 2018, 6(2), 19). doi:<https://doi.org/10.3390/publications6020019>
- cOAlition S. (ei pvm). Guidance on the Implementation of Plan S. Haettu 2020 osoitteesta <https://www.coalition-s.org/guidance-on-the-implementation-of-plan-s/>
- Dove, J.;Kennison, R.;Steel, G. D.;& Dutilloy, J. (7. 11. 2019). Guest Post - Transparency: What Can One Learn from a Trove of Invoices? *Scholarly Kitchen*. Haettu 23. 6. 2020 osoitteesta <https://scholarlykitchen.sspnet.org/2019/11/07/guest-post-transparency-what-can-one-learn-from-a-trove-of-invoices/>
- Finch Group. (2013). Accessibility, sustainability, excellence: how to expand access to research publications. Executive summary. doi:<https://doi.org/10.2436/20.1501.01.187>
- Frick, C.;& Kaier, C. (5. 5. 2020). Publikationskosten für Zeitschriftenartikel abseits von Open-Access-Publikationsfonds – Lost in Transformation? *O-Bib. Das Offene Bibliotheksjournal, 2020*(Herausgeber VDB, 7(2), 1–15.). doi:<https://doi.org/10.5282/o-bib/5586>
- Jisc. (21. 10. 2019). Managing your open access costs. Haettu 2019 osoitteesta <https://www.jisc.ac.uk/guides/managing-your-open-access-costs>
- Jisc. (ei pvm). About Monitor UK. Haettu 2019 osoitteesta <https://monitor.jisc.ac.uk/uk/about/>
- Kiley, R. (17. 3. 2014). Wellcome Trust APC spend 2012-13: data file. Haettu 23. 6. 2020 osoitteesta https://wellcome.figshare.com/articles/dataset/Wellcome_Trust_APC_spend_2012_13_data_file/963054/1
- Kungliga biblioteket. (12. 2. 2020). Utgifter för vetenskaplig publicering 2018 : Beskrivning av data och datainsamling. Haettu 23. 6. 2020 osoitteesta <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:kb:publ-56>
- Mittermaier, B. B. (10. 12. 2018). Der Open Access Monitor Deutschland. *O-Bib. Das Offene Bibliotheksjournal, 2018*(Herausgeber VDB, 5(4), 84–100). doi:<https://doi.org/10.5282/o-bib/2018H4S84-100>
- National Library of Sweden. (2016). Open APC Sweden : A national open repository of publication costs for open access articles : Open APC SwedenA pilot study in cooperation between the National Library of Sweden and Swedish HEIs. Noudettu osoitteesta http://www.kb.se/dokument/open%20access/Open_APC_Sweden_English_LAST.pdf
- National Library of Sweden. (2019). Open APC Sweden - documentation. Haettu 23. 6. 2020 osoitteesta <https://github.com/Kungbib/openapc-se/wiki>
- OAM - Open Access Monitor Deutschland. (ei pvm). Haettu 23. 6. 2020 osoitteesta <https://open-access-monitor.de/#/home>
- Open APC. (ei pvm). About OpenAPC. Haettu 2020 osoitteesta <https://openapc.net/>
- Open APC. (ei pvm). Open APC - Full Dataset. Haettu 23. 6. 2020 osoitteesta <https://treemaps.intact-project.org/apcdata/openapc/>
- Open APC. (ei pvm). Open APC - Full Dataset - Sweden. Haettu 23. 6. 2020 osoitteesta <https://treemaps.intact-project.org/apcdata/openapc/#institution/country=SWE>
- Open APC. (ei pvm). Open APC datasets. Haettu 23. 6. 2020 osoitteesta <https://treemaps.intact-project.org/>
- Open APC. (ei pvm). OpenAPC data schemas. Haettu 23. 6. 2020 osoitteesta <https://github.com/OpenAPC/openapc-de/wiki/schema>
- Open APC. (ei pvm). openapc_de. Haettu 23. 6. 2020 osoitteesta <https://github.com/OpenAPC/openapc-de>
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. (ei pvm). Korkeakoulutuksen ja tutkimuksen tilastot. Haettu 2020 osoitteesta <https://minedu.fi/korkeakoulu-ja-tutkimustilastot>

- Rantasaari, J. e. (5. 4. 2018). Avoimen julkaisemisen kirjoittajamaksukäytännöt Suomen yliopistoissa. *FUN Suomen yliopistokirjastojen verkosto*. Haettu 2020 osoitteesta <https://yliopistokirjastot.fi/avoimen-julkaisemisen-kirjoittajamaksukaytannot-suomen-yliopistoissa/>
- Rantasaari, J.; Kuusela, M.; & Tiitinen, K. (5. 4. 2018). Avoimen julkaisemisen kirjoittajamaksukäytännöt Suomen yliopistoissa. Haettu 2020 osoitteesta <https://yliopistokirjastot.fi/avoimen-julkaisemisen-kirjoittajamaksukaytannot-suomen-yliopistoissa/>
- Reckling, F.; & Kenzian, M. (6. 4. 2015). Austrian Science Fund (FWF) Publication Cost Data 2013. doi:<https://doi.org/10.6084/m9.figshare.988754.v4>
- Rieck, K. (21. 5. 2019). The FWF's Open Access Policy over the Last 15 Years – Developments and Outlook. Zenodo. doi:<http://doi.org/10.5281/zenodo.3060200>
- Wellcome. (ei pvm). Open access funding. Haettu 2020 osoitteesta <https://wellcome.org/grant-funding/guidance/open-access-guidance/open-access-funding>
- Wellcome. (ei pvm). Wellcome and COAF open access spend 2018/19. Haettu 23. 6. 2020 osoitteesta <https://wellcome.org/funding/wellcome-and-coaf-open-access-spend-201819>
- Vilén, T. (8. 5. 2019). APC-maksut tulivat, nyt etsitään avoimen julkaisemisen hintalappua. *Tietolinja 1/2019*. Haettu 2020 osoitteesta <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2019041912951>
- VIRTA-julkaisutietopalvelu. (ei pvm). VIRTA-tietomallin laajentamisen asiantuntijaryhmä. Haettu 2020 osoitteesta <https://wiki.eduuni.fi/pages/viewpage.action?pageId=68256813>

